

Yaşadıkça Eğitim

Temmuz/Ağustos 1996
120 000 TL (KDV Dahil)

**Başarısızlık Psikolojik
Bir Zehir Midir ?**

**Üstün Yetenek
ve Eğitim**

**Yaşadıkça Eğitim-11
Öğrenen Liderin
Özellikleri**

**Okulöncesi Çocuk
Kitaplarının
Değerlendirilmesi**

Okul Başarısızlığı

**Yeni Örgütsel Yaklaşımlar
Işığında Okul Geliştirme**

**Doksanlı Yıllarda
Aile İçi Eğlence
Etkinlikleri**

47

İÇİNDEKİLER

Başarısızlık Psikolojik Bir Zehir Midir?

2

Yrd. Doç. Dr. Şüheda ÖZBEN
Buca Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

Başarı kadar başarısızlığın koşullarını ve etkilerini bilmenin her insan için, başta eğitimciler olmak üzere büyük bir önemi vardır.

Üstün Yetenek ve Eğitim

5

Alper ŞAHİN
İnanç Lisesi Rehberlik Uzmanı

Üstün yetenekli kişilerin, yeteneklerinin olduğu alanda verilecek eğitim bir lüks değil, insan gücünün ve yaratıcılığının ekonomik olarak kullanılması açısından bir gerekliliktir.

Yaşadıkça Eğitim - 11 Öğrenen Liderin Özellikleri

8

Dr. İlhami FINDIKÇI

Okulöncesi Çocuk Kitaplarının Değerlendirilmesi

10

Prof. Dr. Ayla OKTAY
M.Ü. Okulöncesi Eğitim Bölümü

Dr. Ayşe Ayçiçeği
İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Türkiye'de yapılmış olan bazı araştırmalar, bugün piyasada okulöncesi çocuklarına yönelik olarak yayınlanmış pek çok kitap bulunduğunu, bunların bir kısmının son derece niteliksiz yayınlar olduğunu göstermektedir.

Okul Başarısızlığı

17

Nilüfer Ş. TIRYAKIOĞLU ÖZBACI
Uzman Psikolojik Danışman
İ.Ü. Eğitim Bilimleri Araştırma Görevlisi

Başarısızlık geçici bir problemdir ve öğretmenler, öğrenciler, aileler, başarısızlığın nedenlerini tartışarak çözüme ulaşmaya çalışmalıdırlar.

Doksanlı Yıllarda Aile İçi Eğlence Etkinlikleri

24

Neşe ESER
Kültür Koleji Genel Müdürlüğü
AR-GE Bölümü

"Günümüzde aileler belki günlük işleri ile oldukça meşgul fakat çocukları ile geçirdikleri eğlenceli dakikaların onlar için her zaman ayrı bir önemi vardır?"

Yeni Örgütsel Yaklaşımlar Işığında Okul Geliştirme

28

Yrd. Doç. Dr. İrfan ERDOĞAN
İ.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

Yapısal yaklaşım okul geliştirme örgütünün ve çalışanların amaçları, rolleri, teknoloji ve çevre ile olan uyuma dayanırken, insan kaynakları yaklaşımı öncelikle örgütler de bireylerin ihtiyaçlarının iyi karşılanıp karşılanmadığına bakar.

YAYINLAR

33

Yaşadıkça Eğitim

Temmuz/Ağustos 1996
120.000 TL. (KDV Dahil)
ISBN: 1300-1272

47

Sahibi
KÜLTÜR HİZMETLERİ A.Ş.
Fahamettin AKINGÜÇ

Genel Yayın Yönetmeni
Bahar AKINGÜÇ GÜNVER

Yazı İşleri Müdürü
Dr. İlhami FINDIKÇI

Yayın Yardımcısı
Neşe ESER

Teknik Yönetmen
Kudret GÜVENÇ

Dizgi
Cemal TURAN
Nermin TAŞKIRAN

Montaj
Zafer UZUNTÜRK

Fotoğraflar
Temel YİRMİBEŞ
Çetin ÖZER / Coşkun İPEK

Renk ayırımı ve film çıkışı
Filmon Ltd.Şti.

Baskı ve Cilt
Çınar Ofset

Yapım/Yönelim
YA/BA A.Ş.

9.-10. Kısım
34 750 ATAKÖY/İSTANBUL
Tel: 0(212) 559 04 88
Fax: 0(212) 560 47 79

©

Kültür Koleji Yayınları
ISSN: 1300 - 1272

Her türlü yayın hakkı
KÜLTÜR HİZMETLERİ A.Ş.'ne aittir.
Dergide yer alan yazılardan
akademik kurallar çerçevesinde,
kaynak gösterilerek yararlanılabilir.

Fiyat

120 000 TL. (KDV Dahil)
KKTC için 200 000TL (KDV Dahil)

Abone koşulları

Yıllık (6 sayı için indirimli) 600 000 TL.

Abone ücretleri için;

Yapı Kredi Bankası Bakırköy Şubesi

Hesap No: 2888-6

Yaşadıkça Eğitim

ya da

Posta Çeki Hesap No: 475 009

YATINCIDAN OKURA

Merhaba Değerli Okuyucularımız,

Yaz aylarının bu güzel günlerinde de sizlerle birlikte olmanın mutluluğu içersindeyiz. Dergimizin 47. sayısında sizlere yine değişik konuları içeren bir sayı hazırladık.

Okulların tatile girmesiyle birlikte, okul başarısı ve başarısızlığı evlerde en çok konuşulup tartışılan konuların başında gelmektedir. Biz de sizlere bu konuyla ilgili iki yazı sunuyor ve tartışmalarınıza ışık tutacağını umuyoruz. Yrd. Dr. Şüheda Özben tarafından hazırlanan "**Başansızlık Psikolojik Bir zehir midir?**" başlıklı çalışmada aile bireylerine ve eğitimcilere, çocukların ve gençlerin okul başarısızlığı karşısında nasıl bir tutum içersinde olmalarına yönelik önemli mesajlar veriliyor. Nilüfer Ş. Tiryakioğlu Özbacı'nın "**Okul Başansızlığı**" yazısında da okul başarısızlığının temel nedenleri üzerinde durulmaktadır.

Tatil süresince öğrencilerimizin vakitlerini en iyi şekilde değerlendireceklerini ve kitap okumayı ihmal etmeyeceklerini umuyoruz. Okunacak kitapların nitelikli olmasına dikkat etmek gereklidir. Bu konuya yönelik bir araştırmanın verilerini içeren "**Okulöncesi Çocuk Kitaplarının Değerlendirilmesi**" başlıklı yazı Türkiye'deki okulöncesi kitaplarının bir kısmının son derece niteliksiz olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde özel eğitime tâbi olması gereken özel yetenekli kişilere sağlanan eğitim olanaklarının çok sınırlı olduğu bir gerçektir. "**Üstün Yetenek ve Eğitim**" başlıklı yazımızda bir üstün yetenekliler okulunun Rehberlik Uzmanı Alper Şahin'in üstün yeteneklerin eğitime yönelik düşünceleri yer almaktadır. Yrd. Doç. Dr. İrfan Erdoğan, "**Yeni Örgütsel Yaklaşımlar Işığında Okul Geliştirme**" başlıklı yazısında okul geliştirmeye yönelik iki farklı yaklaşımdan bahsetmektedir.

Bu sayıda sizlere, Dr. İlhami FINDIKÇI'nın diğer sayılarımızdaki organizasyon, öğrenen okul başlıklı yazılarının ardından "**Öğrenen Liderin Özellikleri**"ne yönelik yazısını yayınlıyoruz.

İş hayatının stresli akışına karşın modern teknolojinin bizlere sağladığı yararlarından biri de ailemiz için daha fazla zaman ayırabilme olanağıdır. Bu süreç içersinde, günümüz eğlence anlayışı ve ailesel etkinlikler de değişiklik arz etmektedir. Bu sayımızda "**Doksanlı Yıllardan Aile içi Eğlence Etkinlikleri**" başlıklı yazımızda aile bireylerine, kendilerini aile çatısı altında mutlu hissetmelerine katkıda bulunacak küçük ip uçları verilmektedir.

Saygılarımızla.

Başarısızlık Psikolojik Bir Zehir midir ?

Yrd. Doç. Dr. Şüheda ÖZBEN

Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Öğretim Üyesi

Başarı kadar başarısızlığın koşullarını ve etkilerini bilmenin, başta eğitimciler olmak üzere her insan için büyük bir önemi vardır.

Başarılı olma - başarma - insanın bir varolma koşuludur. Sağlıklı bir kişi, bir iş yapmadan yaşayamaz. İnsanın ortaya koydukları aynı zamanda onun değerini de belirler. İnsanın başarıları onun yaşamı için ve yaşamında bir anlam taşır. İnsan, kendini yapıp ettikleriyle ele verir. "Kişilerin her yapıp ettiği, her kararı, atığı her adımın kendisi, insan realitesinin bir değerlenmesidir. "İnsan başarılarının değerlenmesi her başarı alanında atılan yeni adımlarla, o başarı alanında ortaya konan eserlerle ya da - eylem alanı söz konusu ise - yapılan hareket ve alınan kararlarla olabilir (Kuçuradı; 1971: 65-69).

Başarının olduğu kadar başarısızlığın koşullarını ve etkilerini bilmenin her insan için, özellikle de eğitimciler için büyük bir önemi vardır. Başarı ve başarısızlık deneyimleri, bireyin psikolojik yapısını ve davranışlarını biçimlendirmektedir, üstelik başarılı çocuklarla başarısız çocukların özelliklerinde de bazı

farklılıklar vardır. Başarılı çocukların başarısızlara göre daha çok sevilen kişiler oldukları bilinmektedir. Bir araştırmada (Kasatura; 1991: 41-48) başarısız erkek çocukların mutsuz, huzursuz, asık suratlı, kavgacı, kaba ve bençil oldukları, başarısız kız öğrencilerin ise pasif, hayâl kurmayı seven, kolay düş kırıklığına uğrayan kişiler olduğu görülmüştür. Başarılı öğrencilerde rastlanan kolay uyum, kolay arkadaş edinebilme gibi kişilik özellikleri, ana-babaların yaptıkları mizaç tanımlamalarında da göze çarpmaktadır.

Genellikle başarılı öğrenciler, başarısızlara göre daha neşeli, daha kolay uyan, sosyal özellikleri olan, duygusal-dan mantıklı davranan, iyimser nitelikleri bulunan çocuklar olarak tanımlanmış, bir kısmında da hırçınlık özellikleri bulunduğu belirtilmiştir. Buna karşılık, başarısız öğrenciler de daha durgun, içedönük, uysal, uyumsuz, sıkılgan, duygusal, kötümser, öfkeli özel-

likleri ile dikkati çekmiştir. Kişiliğin liderlik özellikleri de başarıyla yakından ilgisi görülen bir olgudur. Başarısız öğrenciler klikler ve mahalle arkadaşlarını, başarılı öğrenciler ise okuldaki kulüpler ve organizasyonları tercih etmekte, liderlik görevlerini de üstlenmektedirler.

Başarılı olmak bireyde motive edici bir güç oluştururken aynı zamanda kendini yeterli görme duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Başarısızlığa düşen kişi, başkalarının "kendi hatasından dolayı başarısızlığa uğradı" diyeceklerini bilmektedir. Başarısızlık bireye her zaman acı gelmektedir. Başarısızlığı "psikolojik bir zehir" olarak gören Jersild (1970), bireyde başarısızlık sonucu oluşan bazı tepkileri belirlemiştir. Bunlar:

Başarısız gençler kendi başarısızlıklarını küçümsemek için bazı barbarca hareketlere başvurabilirler. Asık bir yüzle nefret ve kin beslerler, öfkelenirler. Bunu vurma, ağlama, yaygara çıkarma, küfretme gibi saldırgan davranışlarla belli edebilmektedirler. Öfkelerini kendi benliklerine yönelterek kendilerini acımasız bir şekilde eleştirebilirler. Öfke, psikosomatik hastalıklar ve kendini tekrar tekrar cezalandırma şeklinde de ortaya çıkabilir.

Wolff, herhangi bir nedenle ortaya çıkan okul başarısızlığının, çocukta özgüven yitimine ve damgalanmaya yol açtığını, çocukluk döneminin en büyük streslerinden birini doğurduğunu, bütün bunların-okul yaşamı boyunca sürdüğünden- çocuğun gelişimini engellediğini belirtmektedir. Sonuçta ortaya çıkan süreğen anksiyetenin üstesinden gelmek için kullandığı psikolojik savunma mekanizmalarının, yalnızca sorunların büyümesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Başarısız çocukların çoğunlukla kusurlarına aldırılmıyormuş gibi göründüklerini, öğretmenlerin de bu çocukları çalışmalara ilgisiz, uyarılması zor, tedirgin ve şaşkın olduklarını gözlediklerini ifade et-

mektedir (1986: 229-241).

Başarısızlık, bireyin ailesine, arkadaşlarına, okuluna karşı olumsuz duygular geliştirmesine neden olabilir. Çevresiyle kuracağı ilişkileri bozabilir. Yapılan araştırma sonuçları okul çalışmalarında başarısızlık ile uyumsuzluk arasında yakın bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. "Ancak çocuk, başarısız olduğu için mi uyumsuzdur? Yoksa, uyumsuz olduğu için mi başarısızdır?" Bunlardan yalnızca birine evet diyebilmek mümkün değildir (Eripek; 1982: s.44).

Başarısız çocuk ve genç duyduğu güvensizlik, tedirginlik, sıkıntı, aşağılık duygusu sonucu ailesi için bir üzüntü kaynağı olur. Okul başarısızlığında bir başka etken de evde okul çalışmaları konusunda yaratılan endişedir. Bu tür endişeler değişik nedenlerden doğabilir. Çocuğu ya da genci küçük düşürmek, gereğinden çok cezalandırmak, başarılı kardeşleriyle kıyaslamak, onda bazı duygusal yaralar açabilir. Böyle durumlar, içine kapanık, pasif, kendini suçlayan, bunalımlı çocukların oluşmasına neden olabilir (Yavuzer; 1982: 255).

Başarısızlık, utangaçlık doğurabilir. Bireyin başarısız olduğu alandaki sürekli başarısızlığı, onu hem öfkelenmekte, hem de utandırabilmektedir.

Başarısızlık duygusu, her insan için çocuklukta, gençlikte, yetişkinlikte ve yaşlılıkta acı, mutsuzluk kaynağıdır.

KAYNAKÇA

Barker, G. Roger. "Success and Failure in the Classroom" Readings in Educational Psychology, Boston 1973 Allyn and Bacon Inc.

Erikson, H. Erik. İnsanın Sekiz Çağı, (Çev.) Bedirhan Üstün - Vedat Şar. Birey ve Toplum Yayınları Ankara: 1984.

Eripek Süleyman. "Kuramsal Açısından Çocuklardaki Problem Davranışların Nedenleri ve Bir Sınıflandırma" Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, S.2, 1982.

Fidan, Nurettin. Okulda Öğrenme ve Öğretme, Ankara 1986.

Jersild, Arthur. Gençlik psikolojisi (Çev.) İbrahim N. Özgür. İstanbul: 1970.

Kasatura, İlkay. Okul Başarısından Hayat Başarısına İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1991.

Kuçuradi, İanna. İhsan ve Değerleri, Yankı Yayınları, İstanbul: 1971.

Woolf, Sula. Problem Çocukları ve Tedavi (Çocuk ve Stres) (Çev.) Ayhan Oral, Seçkin Kısa. Say Yayınları, İstanbul: 1986.

Yavuzer, Haluk. Çocuk ve Suç, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1982.

Koptagel'e göre öğrenmede amaçlama başarı ile artar, başarısızlıkla azalır. Sürekli ve beklenmeyen başarısızlıklar umut düzeyini düşürmektedir. Hope, beklenti düzeyinin başarıdan sonra genellikle yükseldiğini, yenilgiden (başarısızlıktan) sonra düştüğünü belirlemiştir. Düşük düzeydeki bir başarının ardından bundan daha yüksek düzeyde yeni bir amaç geliştirilmekte, yüksek bir başarı elde edilemediğinde ise yeni amaç daha düşük düzeyde tutulmaktadır. Başarı beklentisinin ruh sağlığını koruyucu bir işlevi vardır. Bireyi bir yandan yenilgilere karşı korurken öte yandan başarı duygusu vermeyen kolay başarılarla karşı da korumaktadır. Bununla birlikte bazen bu mekanizmanın dengesi bozulur ve koruyucu işlevini yerine getiremez. Bazı durumlarda beklentiler başarıları aşar, bu durumda birey, uyum göstermek ve mutlu olmak için sürekli yenilgiye, acı veren sonuçlarıyla katlanmaya aday olur. Bazı durumlarda da beklentiler isteksizlik, abartılmış önlemler, moral bozukluğu, karamsarlık gibi sonuçlarıyla birlikte düşünülerek başarı düzeyinin giderek daha da altına düşürülür. Her iki olayda da çok ciddi bireysel ve sosyal güçlükler gelişebilir. Bu nedenle bazı insanlar için başarı beklentisinin neden koruyucu olmadığını bilmek

önemli bir görev olur (Barker; 1973:282-285). Sürekli başarısızlıkla karşılaşan çocuklara bu başarısızlıklar, onlara kendi yeteneklerinin sınırlarının neler olduğunu, neleri ne derecede yapabileceklerini ve potansiyellerini gerçekçi olarak yordama olanağı vermektedir (Fidan; 1985:133-145).

Başarısızlık duygusu her insan için çocuklukta, gençlikte, yetişkinlikte ve yaşlılıkta acı, mutsuzluk kaynağıdır. Yaş ilerledikçe özellikle başarısızlıklar umutsuzluğa yolaçmaktadır. Erikson'a göre umutsuzluk (despair), zamanın kısa, başka bir yaşama başlamak ve bütünlüğe götürecek seçenek yolları denemek için çok kısa olduğu duygusunu dile getirir (Erikson, 1984). Bu görüşe belki yaşamlarında başarısızlıklara sıkça düşenlerin umutsuzluğu daha derinden duyacakları eklenebilir.

Eğitim-öğretim etkinlikleri sırasında çocuk ve gençlerin bazı yetersizliklerini farketmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Bu durumda onların başarı duygusunu tatmaları gerekmektedir. Çünkü başarı bireyi canlandırmakta ve yüreklendirmektedir. Bu bakımdan bireye, bir alanda başarılı olabileceğini somut bir biçimde göstermek gerekir. Bunu gerçekleştirebilmek için anne baba, eğitimciler öğrencilere başaracaklarından kesinlikle emin oldukları problemler sunmalı, giderek sorunların karmaşıklığını arttırmamalıdır. Burada önemli olan öğrenciye gösterilen ilgi-dir. Anne-baba ve öğretmenler çocuklara olan ilgilerini göstermek için onlara ne yaptıklarını sormalılar, ne yaptıklarını izlemeliler ve sürekli bir iletişim kurmaya çalışmalıdırlar.

Çocuğun sevgi ve güven veren bir aile ortamında gelişebilmesi için aile bireyleri arasındaki ilişkilerin dengeli, huzurlu ve sağlıklı olmasına özen gösterilmelidir.

Eğitimcilerden başarısızlığın bireye olan etkilerini dikkate alarak tutumlarını yeniden düzenlemeleri beklenir.

Üstün Yetenek

ve Eğitim

Alper ŞAHİN

İnanç Lisesi Rehberlik Uzmanı

Üstün yetenekli kişilerin, yeteneklerinin olduğu alanda verilecek eğitim bir lüks değil, insan gücünün ve yaratıcılığının ekonomik olarak kullanılması açısından bir gerekliliktir.

Çağlar boyunca yetenekleri, becerileri, liderlik ve yaratıcılık özellikleriyle sıyrılmış birçok kişi, toplumlarının ilerlemesinde birer lokomotif görevi üstlenmişlerdir. Eski uygarlıklardan başlayarak Hintli, Çinli, Grek, Arap ve Batılı birçok felsefeci, bilimadamı ve liderler, içinde buldukları dönemleri ve geleceği etkilemişlerdir. Günümüzde de alanlarında önde gelen kişilerin yetiştirilmesi, kalkınmanın ivmesinin artırılması için çalışılmaktadır.

Eğitimin amaçları arasında, birçok ülkede üstün yetenek, yaratıcılık ve liderlik özelliklerini taşıyanları bulup çıkarmak ve onların gereksinimlerine göre eğitim vererek bu güçlü yanlarını geliştirmelerine olanak sağlamaktır.

Üstün yeteneklilerin seçimi ve eğitiminde önde gelen ülkelerden biri olan ABD'de konuyla ilgili birçok araştırma-

lar yürütülmektedir. Bu araştırmalarda üzerinde en çok durulan noktalardan biri de üstün yeteneklinin tanımı ve özellikleridir.

Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Ofisi, 1993'de yayımladığı "**National Excellence: A Case for Developing America's Talent**" adlı yayınında, üstün yetenekli çocukları şu şekilde tanımlamaktadır: "İleri derecede yetenekli olan çocuklar veya gençler, (ilgilendikleri alanlarda) kendi yaşları, çevreleri ve kendileriyle aynı deneyimlere sahip olanlardan daha yüksek bir aşama sergilerler. Bu çocuklar ve gençler entellektüel yaratıcılık, sanat alanlarında üstün bir performans gösterirken liderlik alanında da pek karşılaşılmayan yeteneklere sahip olabilirler veya bazı özel akademik alanlarda öne çıkabilirler. Dolayısıyla okul müfredatının dışında hizmete ve etkinliklere ih-

tiyaçları vardır. Üstün yetenek her kültürel grup ve ekonomik katmandaki çocuklarda görülebilir.”

Diğer yandan “Üstün yetenekli çocukların genel özellikleri” üzerine birçok araştırma yapılmıştır. **Taylor, “The gifted and the talented”** adlı seminer notlarında üstün yetenekli çocuğun özelliklerini şöyle sıralamaktadır. Üstün yetenekli bir çocuk **kolay anlar, çabuk ve uygun cevap verir, eleştirel sorular sorar, bilgilerini yeni durumlara kolaylıkla uygular, olaylarda mantık sırasını izler, geniş ve uygun biçimde kullandığı bir kelime dağarcığı vardır, sebep sonuç ilişkisini çabuk kurar, ilişkileri çabuk farke-**

der, yeni olasılıkları görebilir, son derece meraklıdır, denemeler yapmaktan hoşlanır bu anlamda deneme yanılma yöntemini uygular, plânlama, organize etme ve yargılamayı bağımsızca yapabilir, değişimin gereği ve nedenlerini çabuk anlar, başarı isteği ve kuvvetli bir mizah anlayışı vardır.

Üstün yetenekli çocukların çevreleriyle duygusal ilişkileri, üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Bu aşamada onlara verilecek eğitimin özellikleri son derece önemlidir. Üstün

yetenekli çocuklar da özel eğitime muhtaç diğer çocuklar gibi ancak kendi gereksinimlerine uygun eğitim alırlarsa başarılı ve mutlu olurlar.

Duygusal olarak yaşlılarından farklı olmayan üstün yetenekli çocuklar, diğer yandan hızlı ve kapsamlı kavrama yetenekleriyle çevrelerindeki olaylara daha duyarlı yaklaşabilirler. Fakat bu duyarlılık, onların olaylara daha gerçekçi ve çözüme yönelik yaklaşımlarına yardım edebildiği gibi kendilerini çaresiz hissetmelerine de sebep olabilir. Toplumun gözlüklü, hiç arkadaşı olmayan, başını kitaplardan kaldırmayan bir çocuk olarak düşündüğü üstün yetenekli çocuklar, aslında çevrelerindeki yaşlılarıyla oynayıp dostluk kurmaktan da geri kalmazlar. Ancak, kendi zevklerini, düşüncelerini daha çok paylaşacakları kişilere de gereksinim duyarlar. Bunlar çoğu zaman çevrelerindeki yaşça büyük insanlardır. Kendileriyle benzer özellikleri paylaşanlarla son derece sağlıklı iletişim kurabilirler.

Üstün yetenekli çocukların yukarıda verilen tanımı gereği, özel bir eğitime gereksinim duydukları kaçınılmazdır. Araştırmaların ortaya koyduğu önemli bir bulgu üstün yetenekli öğrencilere, uygun bir eğitim verilmediği durumda ortaya davranış bozuklukluğunun çıkmasıdır. Bunun nedeni öğrencinin merakını ve isteğini uyandıracak yeterli bir programın eksikliğidir. Bu durumdaki bir çocuk, kendi kendini oyalamak için çoğu zaman sağlıksız olan başka yollara başvurur. Diğer bir bulgu ise birçok öğrencinin okul müfredatına uyum sağlayarak eğitimlerine devam ederken yeteneklerinin körelmesidir. Bu durum daha az dikkat çeker ve yetenekli kişilerin ortaya çıkmalarını engeller. Her iki durumda da bu farklı öğrenme gereksinimi olan öğrencilere uygun bir eğitimin sağlanması gereklidir.

Üstün yetenekli bir çocuk kolay anlar, çabuk ve uygun cevap verir, eleştirel sorular sorar, sebep sonuç ilişkisini çabuk kurar, başarı isteği ve kuvvetli bir mizah anlayışı vardır.

Freeman, (1985) üstün yetenekli çocuklara verilecek eğitimi üç başlık altında inceliyor; Ayrı Eğitim, Hızlandırılmış Eğitim ve Zenginleştirilmiş Eğitim.

Ayrı Eğitim, türdeş yeteneğe sahip öğrencilerin seçilip biraraya toplanarak gereksinimlerine göre bir eğitim verilmesidir. Böylece bu öğrencilerin yeteneklerini olabildiğince üst seviyede değerlendirmelerine yardımcı olunur. Bununla birlikte Ayrı Eğitim, çocukları doğal ortamlarından kopardığı için duygusal sorunlara yolaçabilir. Çocukların kendilerini ve diğerlerini değerlendirirken gerçekçi bir bakış açısına sahip olmalarını engelleyip duygusal dengenin bozulmasına yolaçar. Dolayısıyla Ayrı Eğitimde önemli olan, öğrencilerin ortalama yaşlarıyla da dengeli bir ilişki kurmalarını sağlayacak bir ortam hazırlamaktır.

Hızlandırılmış Eğitimde öğrenci sınıf atlatılarak okul müfredatında ilerlemesi sağlanır, böylece daha çok ilgisini çekecek bir eğitim ortamı hazırlanmış olur. Bu tür eğitimde en büyük sakınca yine duygusal alandadır. Kendi yaşlarından ayrılıp ileri yaşlardaki çocukların arasına konmuş bir öğrenci, duygusal olarak uyum sağlamakta zor-

lanacaktır. Üstün yetenekli bir öğrenci her ne kadar entellektüel seviyede ileri yaşlardakilerle beraber olmaktan hoşlansa da duygusal olarak kendi yaşındaki çocuklarla birarada olması daha sağlıklıdır.

Zenginleştirilmiş Eğitim, öğrencilere okul müfredatının dışında, ihtiyaçlarına göre hazırlanmış, yeteneklerini arzularına göre geliştirebilecekleri bir programdır. Bu programlarda amaç ders çalışmak değil, birşeyler öğrenirken eğlenmek ve sınırlara doğru gelişmektir. Diğer eğitim yaklaşımlarından farklı olarak üstün yetenekli çocukları, duygusal bağlarının bulunduğu ortamlardan ayırmayarak sağlıklı gelişmelerine yardımcı olması, Zenginleştirilmiş Eğitimin olumlu bir yanıdır.

Bu bağlamda okullardaki Kredili Sistemin birçok öğrencinin olduğu kadar üstün yetenekli öğrencilerin de yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlayacak bir model olduğu söylenebilir.

Üstün yetenekli kişilerin, yeteneklerinin olduğu alanda verilecek eğitim bir lüks değil, insan gücünün ve yaratıcılığının ekonomik olarak kullanılması

açısından bir gerekliliktir. Ülkemizde henüz pek bilinmeyen bu konuda yapılacak araştırma ve yayınlara çok ihtiyaç vardır. Bu alanda en çok ihtiyaç duyulan konulardan biri, üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde uzmanlaşmış becerikli öğretmenlerin yetişmesidir.

Üstün yetenekli çocuklara verilecek eğitimi, ayrı eğitim, hızlandırılmış eğitim ve zenginleştirilmiş eğitim olarak üç başlık altında incelemek mümkündür.

Kaynakça

- Freeman, J., Ed. (1985) The Psychology of Gifted Children Chichester, John Wiley & Sons Co. s. 258-259
Taylor, R., The Gifted and The Talented, Englewood, ECA Inc.

Öğrenen Liderin Özellikleri

Dr. İlhami FINDIKÇI

Davranış Bilimleri Uzmanı

Kültür Koleji Akademik Destek Genel Müdür Yardımcısı

Öğrenen lider; kurumsal toplumsal kültürel ve değerlere hakim, hızlı değişim, gelişim ve bilgi artışı uygun stratejiler geliştiren ve evrensel değerlere hizmet eden bireydir.

Bazı insanların neden diğerleri arasından sıyrılıp lider oldukları konusu giderek önem kazanmaktadır. Çünkü liderliğin, kan bağı yoluyla babadan oğula geçtiği ve bu sürecin ilâhî yönü bulunduğu inanılır. Günümüzde bu anlayış değişmiştir. Konuyla ilgili ilk araştırmalarda, liderliğin doğuştan getirilen bireysel kişilik özelliklerinin bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Ancak günümüzde yapılan araştırmalar, liderliğin doğuştan getirilen kişilik özelliklerinin sonucu olduğu ancak öğrenme yoluyla kazanılan liderlik özelliklerinin yabana atılmayacak kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu yazıda liderlik özelliğinin ne derecede doğuştan geldiği, ne oranda sonradan öğrenildiği tartışmasına girmeden günümüz bilgi organizasyonlarında liderlerin sahip olmaları beklenen temel bazı özellikler üzerinde durmaya çalışacağız.

- Günümüzde liderlik, sadece belirli statüdeki kişiler ve özellikle ünlü devlet adamları ve siyasetçiler için kullanılan bir kavram olmaktan çıkmıştır. Üç-dört kişilik oyun grubunda, yasa dışı amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelen üyelerden oluşan örgütte, ticari amaçlarla kurulmuş bir organizasyonda, organizasyonun belirli bir biriminde, bir çalışma ya da proje grubunda, ders işlenen bir sınıf ortamında ve benzeri ortamlarda liderlerden söz edilebilir.
- Genellikle içinde buldukları grupta sıyrılan ve grubu etkileyen liderin temel bireysel özellikleri arasında belirli düzeydeki zekâ potansiyeli, yüksek başarı ihtiyacı, öğrenme isteği, hırslı olma, iletişim kurma ve sürdürme becerisi, insan ilişkilerine ve insani duygulara duyarlı olma gücü, insanları etkileme, plânlı bir hayat gibi özellikler öncelikle sayılabilir.
- Lider, içinde yer aldığı organizasyonun temel hedeflerinin, insan kaynağı ve gerekli diğer girdilerle gerçekleştirilmesini sağlar. Grup etkileşiminden yararlanır. Örneğin bir sınıf ortamında yer alan öğretmenin danışman liderlik yönü ağır basacaktır. Bu ortamda öğretmenin kendisinden beklenen yönlendiricilik rolünü, grup etkileşimini ve insan ilişkilerini grubun hedefleri yönünde düzenlemiş olması gereklidir. Sınıf ortamında ele geçen fırsatlardan yararlanarak uygun öğrenme ortamları hazırlamaya çalışmak ve öğrencileri buraya kanalize etmek örnek olarak verilebilir.
- Lider, grubun nabzını çok iyi bilir ve motivasyon ilkelerini gerektiği yerde kullanarak bireylerin çabalarını güçlendirir. Ceza ve ödül tercihinde ödülün yanı sıra tavrını koyar. Kişileri cezalandırarak istenmeyen bir davranışı yapmamalarını değil, ödüllendirerek istenen davranışı yapmalarını sağlamaya çalışır. Grup üyelerinin ya da örgütte çalışanların, kuruma yaptıkları katkı ile kurumdan sağladıkları ekonomik ve sosyal avantajlar arasında bir denge bulunmasını sağlar. Çalışanlar arasında adalet ölçülerine uygun bir ödül dağıtımını sağlar.
- Lider, küçük bireysel çıkarların ve beklentilerin değil, büyük ve grubun ya da organizasyonun çıkarlarını korur, kendi çıkarlarına ikinci planda yer verir.

- Lider, gerek çalışma hayatında gerekse sosyal hayatında amaçlı yaşar. Ulaşacağı uzun ve kısa vadeli hedefleri vardır. Kendisinin ve önderlik ettiği organizasyonun ya da grubun amaçlarını da gerçekçi bir biçimde belirler.
- Lider, çalışmalarında öncelikle amaçlarını belirler, plânlamasını yapar, grup üyeleri arasında koordinasyonu sağlar, gereken kontrolü ve denetimi yerine getirmek suretiyle yönetim fonksiyonlarını iş ortamına aktarmaya ve uygulamaya çalışır.
- Lider, tüm hayatında plânlıdır ve zamanın en önemli hazine olduğu bilinci ile zamanı çok iyi değerlendirir. "Zaman bulamadım", "24 saat bana yetmiyor" gibi gerekçelerin arkasına sığınma ihtiyacı duymaz.
- Konu ne olursa olsun lider, rutin uygulamalardan hoşlanmaz. Rutinin kör, sağır ve dilsiz olduğunu bir süre sonra insanları monotonluğa ve iş tatminsizliğine yönelttiğini bilir. Lider, yenilikçidir, yeni bilgi ve becerilerin bizzat takipçisi olarak grup üyelerine örnek olur.
- Lider, katı kuralların bekçisi değil esnek bir çalışma ortamının danışmanıdır. Dışarıdan uygulanan katı bir disiplin yerine grup üyelerinin içlerinden gelen öz denetim gücünü harekete geçirir. İnisiyatifini, kendisini izleyenleri durdurmak, engellemek, yavaşlatmak, yokuşa sürmek, hareket alanlarını daraltmak için değil, tersine hareket alanlarını genişletmek, yeni görüş alanları sağlamak, çabalarının ivmesini arttırmak için kullanır.
- Giyimi, bireysel ilişkileri, alışkanlıkları, tutumları ve davranışları ile lider, izleyenleri ve toplum için örnek oluşturur. Vizyon sahibidir, dikkatlidir, geniş bir bakış açısına sahip olmasına karşılık ayrıntıları gözden kaçırmaz.
- Lider en az konuşma becerisi kadar dinleme becerisine de sahiptir. Sınırlı da olsa insanlara ayırdığı zamanı, gerçekten onlara ayırır. Karşısındaki kişinin bakış açısı ile olayı görmeye, kendisini onun yerine koymaya çalışır. Çalışanların görüş ve düşüncelerine değer verir ve yönetime katılmalarına önem verir.
- Liderin en önemli özelliklerinin başında hayat boyu öğrenme ve kendini geliştirme alışkanlığı yer alır. Lider, eskiyen ve güncelliğini kaybeden bilgilerinin koruyucusu ve savunucusu değil, alanıyla ilgili yeni bilgi ve becerilerin takipçisidir. Bu alışkanlığı ile lider, her türlü öğrenme ortamından yararlanmaya çalışan, bu durumuyla örnek olan bireydir. Böylece lider, kendisini eğitime ve geliştirme sorumluluğunu yüklenmiş bir "öğrenen"dir.
- Lider, bireysel kişilik özellikleri bakımından sevimli, iletişime açık, hoşgörülü, inançlı, sabırlı, dengeli, istekli, ahlâklı, cesaret verici ve teşvik edicidir. Yanına gidilmekten korkulan, tepki göstereceği düşüncesi ile iletişim kurulmayan, tüm çalışmalarını otorite kaynağına dayandıran bir yönetici modeli değildir. Bütün davranışlarıyla iletişime açık olduğunu ortaya koyar, çalışma arkadaşlarına saygı duyar, onları sever, insani değerlere, toplumsal bağlara, kültür değerlerine önem verir, astların inanç ve değerlerine saygı gösterir.
- Lider, bulunduğu organizasyonda insan kaynağına önem verir ve en önemli yatırımını bu alana yapar. Çalışma arkadaşlarını yakından izler, sadece iş ve meslek durumlarıyla değil, aile ve sosyal hayatları ile de ilgilenir, sorunlarına duyarlı davranır, yardımcı olur. Grup içinde bir birlik ruhunun oluşmasını sağlar ve bu birliğe başta kendisi katkıda bulunur. Grubun ya da organizasyonun kendisine has özellikler taşıyan kültürünün gelişmesine zemin hazırlar.
- Lider, bir yandan kurum kültürünün geliştirilmesi, yerleştirilmesi ve kuvvetlenmesini sağlarken diğer yandan kurumun teknolojik alt yapısını güçlendirmeye çalışır.
- Lider, sadece kendisinin değil, kendisine bağlı bireylerin kişisel gelişmelerinden, eğitimlerinden ve kendilerini geliştirme düzeylerinden sorumludur. Çalışanların kendilerini geliştirmeleri için ortamlar hazırlar. Bireyler arasındaki gerekli ferdi farklılıklara önem verir. Görevinden ya da etkinliğinden memnun olmayan kişiler için gerekli örgütsel yaklaşım metodlarını (iş genişletme, iş zenginleştirme, görev tanımının yeniden düzenlenmesi gibi) kullanmaya çalışır.
- Öğrenen lider, kurumsal ve toplumsal kültürel değerlere hakim, hızlı değişim, gelişim ve bilgi artışına uygun stratejiler geliştiren, değişimi ve gelişmeyi kucaklayan, teşvik eden, evrensel değerlere hizmet eden bireydir.

Okulöncesi Çocuk Kitaplarının Değerlendirilmesi

Dr. Ayşe Ayçiçeği,
İ.Ü. Edebiyat Fak.
Psikoloji Bölümü

Prof. Dr. Ayla Oktay
M.Ü. Okulöncesi
Eğitim Bölümü

Türkiye’de yapılmış olan bazı araştırmalar, bugün piyasada okulöncesi çocuklarına yönelik olarak yayınlanmış pek çok kitap bulunduğunu ve bunların bir kısmının son derece niteliksiz yayınlar olduğunu göstermektedir.

Kitap, hayatın her döneminde olduğu gibi özellikle kitap okuma alışkanlığının oluşması için en uygun dönem olduğu söylenen okulöncesi dönemde büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde kitap okuma oranının düşük olduğu düşünülürse okulöncesi dönemde çocuklara kitapların sevdirmesi, ülkemizin geleceği açısından önemli gelişme olacaktır. Böylece eğer anaokulu çocuğu, yaşına ve zihinsel gelişim özelliklerine göre hazırlanmış kitaplarla karşılaşursa kitap okuma alışkanlık haline getirilecek ve kitap okumaktan hoşlanan yeni bir nesil yetişebilecektir. Acaba günümüzde anaokullarına yönelik kitaplar hangi kriterlere göre hazırlanmaktadır, Milli Eğitim tarafından belirlenen okulöncesine yönelik politikalar, ne durumdadır?

Milli Eğitim Bakanlığı'nın programları incelendiğinde okulöncesi dönemin önemini iyice kavranmadığı ve okulöncesi eğitim alanı ile ilgili bütün mevzuatı kapsayacak biçimde "okulöncesi eğitimi kanunu" çıkarılmadığı görülmektedir. Aynı zamanda ilkökul ve ortaokula yönelik

ders kitaplarının nasıl yazılması gerektiği ile ilgili detaylı bilgiler yer alırken, okulöncesi döneme ait detaylı bilgilere rastlanılmamıştır. Üzerinde durulan bu eksiklikler 14. Milli Eğitim Şurasında belirtilmesine rağmen (M.E.B, 1993, s.26) gerekli tedbirlerin hâlâ alınmamış olması dikkat çekicidir. Bu ön araştırmalar kişiliğin temelini atıldığı ve tüm gelişim alanlarında kritik dönem olarak kabul edilen okulöncesi döneme yeteri kadar önem verilmediğini ve hikâye kitaplarının hazırlanmasıyla ilgili yeterince araştırmaların yapılmadığını göstermiştir. Bu nedenle bu makalede doktora(*) çalışması süresince elde etmiş olduğumuz veriler ışığında okulöncesi dönemdeki kitapların durumunun tesbiti yapılacak ve nasıl olması gerektiği ile ilgili öneriler sunulacaktır.

5-13 yaş grubundaki öğrencilerde uyarının hafızaya kodlanmasında uyarının hangi özelliklerinin etkili olduğunu araştırıldığı bu çalışmada elde edilen veriler, 5 yaş grubunun dışında eğitimin her dü-

(*) Dr. A. Ayçiçeği tarafından yapılan doktora çalışması.

zeyinde tanımada uyarının işitsel ve görsel özellikleri, anlamsal özellikleri kadar etkili olduğunu göstermiştir. Çalışmamızda, okulöncesi dönemindeki çocuklardan elde edilen veriler, tanımada etkili olan uyarının özelliklerinin 5 ve 6 yaşındaki çocuklarda değiştiğini göstermiştir. 5 yaş grubundaki çocukların tanımada uyarının işitsel özellikleri 6 yaş grubuna göre daha etkili olurken, 6 yaş grubundaki çocuklarda ise uyarının bütün özelliklerinin tanımada etkili olduğu bulunmuştur. Elde edilen verileri, kitapların nasıl olması gerektiği açısından düşündüğümüzde özellikle okulöncesi dönemde çocukların henüz okuma yazma bilmediği düşünülecek olursa kitapların sevilmesi açısından anlamsal özelliklerin yanısıra fiziksel özelliklerin de göz ardı edilmemesi gerektiği söylenebilir.

Aynı zamanda çalışmamızdan elde edilen verilerden, anaokulundan ortaöğretime kadar eğitimin her aşamasında gerek eğitim malzemesi hazırlanmasında, gerekse bilginin iletilmesinde, öğrenilecek konuyu, ne kadar çok duyu organı kullanarak beyne sunarsak, işlenmesi, kaydı ve saklanması da o denli başarılı olacağı anlaşılmaktadır. Öğrenilecek materyelle ilgili beyine ne kadar fazla sayıda duyu organından bilgi giderse o kadar çok çağrışım imkânı doğacak ve bu da o konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Eski bilgilerle bir bağlantı kurulduğu için öğrencide öğrenme isteği artacak ve ihtiyaç olduğunda da öğrenilen yeni konular çabuk ve doğru olarak hatırlanabilecektir.

Özellikle doktora çalışmasından elde edilen veriler, 5 yaşındaki çocuklarda işitsel çelicilere yanılmanın görsel ve anlamsal özelliklere göre fazla olması bu yıllardaki çocuklara verilmesi gereken mesajların işitsel yollarla verilmesinin daha verimli olacağını göstermektedir. Fakat buradan sadece işitsel olarak eğitim yapmanın daha yararlı olacağı sonucu çıkarılmamalıdır. Çünkü 5 yaşındaki anaokulu grubunda görsel ve anlamsal özellikler işitsel özellikler kadar olmasa da etkili olmaktadır. Kısacası, genelde anaokullarında verilecek uyarının işitsel, görsel ve anlamsal özelliklerinin hepsinin kullanılmasının, 5 yaş grubunda ise işitsel özelliklerin uyarının diğer özelliklerini dışlamadan biraz daha ön plânda olmasının yararlı olacağı söylenebilir. Başta sordüğümüz, günümüzdeki anaokullarına yönelik kitapların ne durumda olduğuyula ilgili soruyu cevaplamak için de Gürkan'ın çalışmasından (1992) ve doktora (1996) çalışmamızdan elde edilen verileri inceleyelim.

Gürkan (1992), bugün piyasada okulöncesi çocuklarına yönelik olarak yayınlanmış pek çok kitap bulunduğu, bunların bir kısmının ise son derece niteliksiz yayınlar olduğu üzerinde durmaktadır. Okulöncesi çocuklara yönelik toplam 106 kaynağı incelediği çalışmada kitapları fiziksel özellikleri açısından analiz etmiştir. Kitapları, kitabın boyutları, kapak sayfaları, kullanılan kâğıdın cinsi, iç sayfalar, yazıların düzeni, harf büyüklüğü, kitap içindeki resimlerin uygunluğu, resimlerdeki tipler ve kitap türleri yönünden incelemiş ve yaklaşık olarak kitapların %23'ünün fiziksel nitelikler açısından uygun olmadığına dikkat çekmiştir.

Doktora tezi kapsamında 18 tanesi YA-PA yayını (1990, 1990a, 1990b, 1990c, 1990d, 1990e, 1990f, 1990g, 1990h, 1990ı, 1990i, 1990j, 1990k, 1990l, 1990m, Bal, S, 1989, 1989a, Gönen ve Ark, 1990), 5 tanesi M.E.Bakanlığı yayını (1993a, 1993b, 1993c, 1993d, 1993e), 7 tanesi Şilliler yayını (6

Anaokulundan ortaöğretime kadar eğitimin her aşamasında öğrenilecek konuyu, ne kadar çok duyu organı kullanarak beyne sunarsak, işlenmesi, kaydı ve saklanması da o denli başarılı olacaktır.

tane hikaye kitabı 1 tane boyama kitabı) (1993, 1993a, 1993b, 1993c, 1993d, 1993e, 1993f), 10 tanesi Bilim ve Kültür yayını (10 tane boyama kitabı) (1993, 1993a, 1993b, 1993c, 1993d, 1993e, 1993f, 1993g, 1993h, 1993i), 16 tanesi İnkılâp yayını (1993, 1993a, 1993b, 1993c, 1993d, 1993e, 1993f, 1993g, 1993h, 1993i, 1993j, 1992, 1992a, 1992b, 1992c, 1992d) olmak üzere toplam 56 tane çocuk kitabı incelenmiştir. İncelenen hikâye kitaplarının değerlendirilmesinde kapağın ve iç sayfaların resimli olması, kâğıdın cinsi, harflerin puntosu gibi fiziksel özellikler, kriter olarak alınmıştır. Gürkan'ın (1992) okulöncesi kitaplarının analizi araştırmasında kullandığı kriterler esas olarak alınmıştır. Gürkan (1992), kâğıdın cinsinin çocuğun dikkatini dağıtmaması ve ışığın vurunca parlamaması için hamur, beyaz ve mat olması, iç sayfalar ve kapağın renkli, resimlendirilmiş olması, ilkökula küçük harfle başlanıldığı için harflerin iri küçük harf olması, kitabın cildinin sağlam olması, kitabın boyutunun çocuğun taşımaya açısından kolay olması için orta boy olması gerektiği üzerinde durmuştur. Gürkan'ın çalışmasında satır aralarıyla ilgili bir kriter olmadığından Ayçiçeği'nin çalışmasında konuda uzman kişilerle yapılan görüşmelerden sonra çocuğun algılamasını kolaylaştırma ve yazının daha kolay görülmesi için 2 Aralık, kriter olarak kabul edilmiştir.

İncelenen yayınevleri genel olarak değerlendirildiğinde YA-PA ve M.E. Bakanlığı yayınevlerinin diğerlerine göre daha iyi olduğu görülmektedir. YA-PA dışında diğer yayı-

nevlerinin kitaplarının M.E.Bakanlığı tarafından onaylanmamış kitaplar olması da dikkat çekicidir. Demek ki alınacak çocuk kitaplarında bakanlık onaylı olması veliler ve öğretmenler için önemli bir kriter olmalıdır. YA-PA yayınevlerinin incelenen kitaplarının M.E.Bakanlığı yayınevine göre daha iyi düzeyde olmasının da ekonomik nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle M. E. Bakanlığının özel yayınevlerine çocuk kitaplarını yazdırmaya özendirilmesi kitaplardaki kaliteyi artırması açısından olumlu bir yaklaşım olacaktır. Aynı zamanda incelenen kitapların % 10,7'sinin çocuğun dikkatini çekecek, okumaya sevkedecek, kitabı sevdirecek özelliklere çok az sahip bulunması ve % 28'inin ise çeviri olması dikkat çekmektedir. Özellikle okulöncesi kitaplarda yabancı hikâye kitaplarının incelenmesi iyi özelliklerinin alınması fakat kültürel özelliklerin aktarılması açısından bu dönemde kitapları aynen çevirmek yerine kültürümüze özgü hikâyelerin yazılmasının daha olumlu bir davranış olacağı kanatindeyiz.

11 tane boyama kitabının değerlendirilmesinde (1 tane Şilliler Yayınevi ve 10 tane Bilim ve Kültür Yayınevinin) ise hikâye kitaplarındaki punto ve satır araları değerlendirmesi dışında kapağın ve iç sayfaların resimli olması, kâğıdın cinsi, harflerin puntosu gibi dış özellikler incelenmiştir.

İncelenen boyama kitaplarının % 9'unda bir konu bütünlüğü olmadan bir çok resmin arka arkaya sıralandığı dikkat çekmektedir. Örneğin, boyama kitabına verilen isme, kitapta yer alan konuya bakılmaksızın aklınıza gelebilen konuyla alakasız her türlü resmin kitapta yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda kitapların % 9'unda kâğıdının cinsi, çabuk yırtılmaya elverişli olması nedeniyle boyama yapmaya pek uygun olmadığı izlenimi vermektedir. Boyama kitaplarının % 90,9'u da kitabın ortasında iki sayfanın sayı saymayla ilgili olması ve yazılı olması dikkat çekmektedir. Matematikle ya da okumayla ilgili kısımları, konuyla alakasız bir şekilde boyama kitaplarının içine sıkıştırmak yerine okumaya ve sa-

yaşa yönelik boyama kitaplarının hazırlanması daha yararlı olacaktır. Örneğin bu çalışmada incelenen YA-PA yayınevinin "görsel algı", "birlikte düşünelim konuşalım", "anadili etkinlikleri" (Bal, S, 1989a) adlı 5-6 yaş çocukların dil ve kavram etkinliklerine yönelik kitaplarında dil öğretilirken seslerden, resimlerden ve boyalardan çok güzel bir kompozisyon içinde yararlanılmıştır. Anadili etkinlikleri kitabında bir sayfada çizilmiş meyvanın isminin söylenmesi, yarım kalmış meyvanın çizgileri takip ederek tamamlanması, meyvayı boyaması, hangi renkle boyadığının söylenmesi, meyvenin hangi sesle başladığının söylenmesi istenmektedir. Bu yöntemle çocuğun bütün duyu organları faaliyete geçirilmekte ve dili kazanması sağlanmaktadır.

Bu çalışmada incelenen 56 kitabın dış özelliklerine genel olarak bakıldığında kitapların % 81'inin fiziksel özellikler açısından (kapak sayfası, kâğıt cinsi, iç sayfalardaki resimlerin düzeni, kitap içindeki resimlerin uygunluğu, kitapların cildi) uygun niteliklerde olduğu bulunmuştur. Bunun sebebi ise araştırılan kitapların büyük kısmının (% 41,7) M.E. Bakanlığı yayını ve M.E.B tarafından onaylanan YA-PA yayınlarının olmasından kaynaklandığı ve piyasadaki gerçek durumu yansıtmadığı kanaatindeyiz. Elde edilen veriler, anaokullarının çoğunda bu kitapların okutulması nedeniyle anaokullarındaki çocuklar açısından sevindiricidir. Bununla birlikte ülkemizde okulöncesi eğitimin yaygın olmadığı ve annelerin büyük bir kısmının yeterince eğitim almamış olduğu düşünülecek olursa evde kalan okulöncesi çocuğuna ulaşacak kitapların nitelikli olmadığı düşünülebilir. Genel olarak kitaplarda yazıların düzeni ve kullanılan harf büyüklüğü, kitabın boyutu açısından bir normun tesbit edilmediği ve kitaptan kitaba değiştiği sadece bir seri içinde farklılaşmadığı dikkat çekmiştir. Nitekim M.E.B tebliğler dergisinde okulöncesi dönemde kitaplarda kullanılan harfler ve yazıların düzeninin nasıl olması gerektiği belirtilmemiş, sadece ilkokuldan başlayarak diğer eğitim dönemlerine doğru puntola-

rn düşürüldüğü görülmüştür. Okulöncesi dönemdeki çocukların henüz okuma bilmedikleri halde kitaplardaki yazılı kısımların çocukların kitaba bakışını ve daha sonra okuma ve yazmaya ilgi duyusunu etkileyeceği göz ardı edilmemelidir.

Okulöncesi kitapları çekici hale getiren fiziksel özelliklerinden biri de yazı biçimi, satır aralıkları olduğuna göre punto büyüklüğü ve satır aralarının ne kadar olması gerektiği büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yapılacak araştırmalar sonucunda okulöncesi dönem çocuğunun kitaplarının yazı biçimleri, büyüklüğü, satır aralıkları tesbit edilmelidir. Gürkan (1992), ilköğretimde okuma öğrenmeye küçük harfle başladığı için iri, küçük harflerin okulöncesi eğitime yönelik kitaplar için en uygun harf büyüklüğü üzerinde durmakta ve incelediği kitapların yarısının bu formda olduğunu söylemektedir. Gönen (1986), küçükler için hazırlanan kitaplarda puntunun büyük olması gerekmediğini daha büyük yaşlarda normal boy punto kullanılması gerektiği üzerinde durmuştur. Çalışmamın tartışma kısmında gözden geçirdiğimiz kitapların % 19'unun büyük harfle veya ufak küçük harfle yazıldığı dikkat çekmektedir. Ufak harfle yazılan kitapların ise dil ve kavram etkinlikleri kazandırmak, görsel algının, sayısal ifadelerin gelişmesiyle ilgili kitaplar olması da ilgi çekicidir. Çünkü ülkemizde zor ve başarılması güç olarak görülen bir ders olan matematiğin sevdirmesi ve eğitim hayatı boyunca gerekli olan dil maharetinin doğru kazanılması için bu

Okulöncesi eğitime yönelik kitapların hazırlanmasında yaş unsurunun belirtilmesinin yanısıra, göze, kulağa ve anlama yönelik çalışmaların MEB Komisyonu tarafından dikkate alınması gerekmektedir.

tür faaliyetleri kazandırmaya yönelik kitapların daha özenli ve dikkatli yazılması gerekmektedir. Yoksa zaten zor olarak bilinen sayısal kavramların öğrenilmesinin güçleştirilmesi mevcut önyargıyı pekiştirecektir. Aynı zamanda küçük yaşlara (2-4 yaşa) yönelik kitaplarda fiziksel özelliklere (kitap kapağı, cildi, yazı tipleri, satır araları, kâğıdın cinsi v.b) büyük yaşlara yönelik (5-6 yaşa) kitaplara nazaran daha çok önem verildiği görülmüştür. Oysaki araştırmadan elde edilen veriler, 5 yaşla 6 yaş arasında uyarının görsel, işitsel ve anlamsal özelliklerinin etkisinde farklar olduğunu 5 yaşın 6 yaşa göre daha çok işitsel çelicilere yanıldığını göstermektedir. Bu nedenle okulöncesi dönemin her yaşıyla ilgili kitaplarda titizlik gösterilmeli ve yaşlara uygun olabilecek harf ve yazı düzenleri tesbit edilmelidir.

İncelenen okulöncesi kitaplarda, dikkat çeken bir nokta incelenen kitapların çoğunda kaç yaş grubu için hazırlandığının belirtilmemesidir. İncelenen kitapların % 73,2 sinde yaş belirtilmeyip kitabın kapağında "çocuk kitapları serisi biçiminde ifadeler yer almaktadır. Fakat çocukluk dönemi oldukça geniş bir dönemi kapsayıp bu kitapların çocukluk döneminin hangi yaş grubuna hitap ettiğinin tesbiti, ailelere bırakılmamalı ve mutlaka kitapların üzerinde hitap ettiği yaşlar belirtilmelidir. Çünkü incelenen kitapların % 8,9 unun çocuk kitapları serisi olarak ya-

ynlandığı için incelemeye alındığı fakat anlatılan konuların anlaşılması itibarıyla ilkökul çocuklarının okumasının daha uygun olacağı görülmüştür. Aynı zamanda anaokullarında da yaşlara dikkat etmeksizin her türden kitabın bulunduğu ve bunlardan yararlandığı görülmektedir. Bu nedenle her kitabın üzerinde hazırlandığı yaş grubunun yaşı belirtilirse hem ailelere hemde öğretmenlere yardımcı olunmuş olacaktır.

Aynı zamanda Baykan ve arkadaşlarının (1993) çalışmalarına eğitilmiş anaokulu öğretmenlerinin sadece % 5'i kitap seçerken ücretsiz olarak gönderilen tebliğler dergisinden yararlanarak MEB tarafından kabul edilen kitapları seçtikleri belirlenmiştir. Buna göre ailelerin ve anaokulundaki yetkililerin kitap seçimi konusunda eğitilmesi gerekmektedir. İncelenen kitapların, % 19'unun fiziksel özellikler açısından uygun niteliklerde olmaması da ilgi çekici olup M.E.B.'nin okulöncesi dönem için bilimsel ve kesin standartlar koyup uygulamamasından kaynaklandığı inancındayız. Yine incelenen kitapların yazı büyüklükleri ve satır aralarında bir karışıklık olması okulöncesi dönemdeki kitapların hazırlanmasında, M.E.B. ilkökul ve ortaokul programlarındaki gibi hazırlıklı olmadığı dikkat çekmektedir. İncelemeler sonunda çocuğun, gelişimin her alanında kritik devre olarak bilinen okulöncesi dönemde daha ciddi durulması gerektiği görülmüştür.

Diğer yandan 3-6 yaş arasının oyun çağı olduğunda unutulmamalıdır. Çünkü bu dönemde çocuğun yemek ve sevgiden sonra gelen üçüncü gıdası oyundur. Çocuk, küçücük dünyasını oyun üzerine kurmaktadır. Hiçbir şeyi oyun kadar isteyerek ve severek yapmazlar. Bu nedenle çocuk eğitiminde oyun en iyi araçtır. Bundan en iyi şekilde istifade etmek gerekmektedir. Çocuk oyun döneminde ihtiyacı olan faaliyetlere yönlendirilmeli, oyun için gerekli araçlar temin edilmelidir, (Yılmaz, N, 1991, s.85). Bu nedenle hikâye kitapları hazırlanırken oyun yoluyla birşeyleri öğretme yoluna gidilmelidir.

Rousseau'dan günümüze kadar oyun yoluyla öğrenmeyi amaçlayan çocuk kitaplarının sayısı giderek artmaktadır. Örneğin, bu tez kapsamında incelenen kitaplardan-Nerede? Çiftlik hayvanları kitaplarının yer aldığı YA-PA'nın "Hareketli Kitaplar Serisi", "Birlikte Düşünelim Konuşalım" (Güven, N; Bal, S, 1990), "Görsel Algı" (Bal, S, 1989) kitapları, oyunla öğretmeyi amaçlayan kitaplar olarak nitelendirilebilir. Hareketli kitaplar dizisinde çocuğun, çevresindeki varlıkları tanımasına yardımcı olacak sorular sorulmakta ve cevapları da ya kitabın yan kısmında küçük bir çarkı döndürerek veya kitabın alt kısmında bulunan cevap kartonunu çekerek öğrenmektedir, (YA-PA 1990k, 1990l). Bu tür kitaplar, çocuğun kitapta sorulan sorulara anında cevap bulmasından yani anında takviye edilmesinden dolayı da öğrenmeyi kolaylaştırabilir. Bunun yanısıra 5-6 yaş çocuğunun çevresindeki olayları anlaması merak ettiklerini öğrenmesi için yazılmış ve resimlerle süslenmiş "çevremiz dizisi" içinde 12 kitap bulunmaktadır, (YA-PA, 1990, 1990a, 1990b, 1990c, 1990d, 1990e, 1990f, 1990g, 1990h, 1990ı, 1990i, 1990j). Özellikle bu çalışmadan elde edilen veriler açısından önemli olması nedeniyle bu seriden "ses" kitabı incelediğinde, çevremizde her an karşılaşılan aletlerin, hayvanların, araçların ne sesi çıkardığı üzerinde durulmaktadır. Elde edilen verilerde özellikle okulöncesi dönemde işitsel uyaranların etkili olduğunu gösterdiğine göre, okulöncesi dönemde çocuk kitabı okuyamayacağı için okuyucunun iyi bir okuyucu olmasında önemlidir. Eğer bu kitaplar sesli olarak okunur ve sesler öğrencilere çıkarttırılırsa çocuğun çevresinin tanınması daha kolaylaştırılmış olabilir. Aynı zamanda yine sese yönelik sesli ışıklı kitaplar serisinde bulunmaktadır. YA-PA'nın bu serisinde yer alan kitaplardan "haydi uçuyoruz" adlı kitap bu çalışmada incelenmiştir, (YA-PA- 1990m). Bu dizinin amacı masalda konu edilen varlığın sesinin ve resminin birlikte tanıtılmasıdır. Örneğin "haydi uçuyoruz" kitabında uçağın tanıtımının yer aldığı

uçakla yapılan bir gezi anlatılmakta, her sayfada uçak resmi görülmekte ve kitabın kapağında her uçak resmi görüldüğünde düğmeye basılması istenmektedir. Fakat genelde kitaplar incelendiğinde, uyaranın işitsel özelliklerini kullanan kitapların çok az olması dikkat çekicidir. Bu tür kitapların, sayılarının artması yararlı olacaktır. Aslında yukarıda değinildiği gibi eğer anaokulu dönemindeki 5 yaş çocuğunda diğer yaşlara göre işitsel uyaranlar ön plandaysa anaokulu öğretmenin, anababanın yapılan her faaliyeti sesli olarak tekrarlamaları kitapların sesli olarak okunması ve çocuğun sözel faaliyetlere yönlendirilmesi, çocuğu olumlu şekilde etkileyecektir.

Kısacası okulöncesi kitapların analiz edilmesi ile ilgili çalışmalar, kişiliğin temelini atıldığı ve tüm gelişim alanlarında kritik dönem olarak kabul edilen okulöncesi döneme yeteri kadar önem verilmediği, piyasada fiziksel özellikler açısından yetersiz kitapların (% 19) bulunduğu görülmüştür. Kitap seçiminde bilgisiz ailelerin de bu kitapları çocuklarına alabilmeleri ihtimali düşünülürse bu çocukların daha ilk kitapla karşılaştığında kötü deneyimlere maruz olması ve belki de ileriki yaşantısında kitaptan uzaklaşmasına neden olunabilir. Bu nedenle okulöncesi dönemin önemini tekrar vurgulamak ve aileleri bilinçlendirmek amacıyla çalışmadan elde edilen veriler ışığında okulöncesi dönemdeki kitapların seçimi ve nasıl olması gerektiği ile ilgili M.E.B. ve ilgili ailelere çeşitli tavsiyelerde bulunulabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler;

① Okulöncesi eğitime yönelik basılan kitapların üzerinde kaç yaşındaki çocuğa uygun olduğunun belirtilmesinin sağlanması,

② Okulöncesinde sesin ön plânda olduğu sesli kitapların hazırlanmasının sağlanması,

③ Eğitimciler ve araştırmacılardan oluşan bir komisyon tarafından yapılacak çalışmalar sonunda şu anda piyasada olan hikâye kitaplarının eksiklerinin tesbiti ve bu bilgiler doğrultusunda yeni kitapların yazdırılmasının sağlanması,

④ Hikâye kitaplarının hazırlanmasında bilginin göze, kulağa ve anlama yönelik şekilde verilmeye çalışılması, özellikle eğitimin ileriki yıllarında resmi gereksiz fakat olması gereken bir materyal olarak görmeyip, eğitimciler ve ressamlar-

dan oluşan bir grup tarafından bilgiyi açıklayıcı, öğrenciyi düşündürücü, konuşmaya sürükleyici nitelikli resimlerin yer almasının sağlanması,

⑤ Yapıtırlacak araştırmalar doğrultusunda şu anda mevcut bulunan hikâye kitaplarındaki punto, satır sayısı, kitabın boyutu gibi fiziksel özellikleri içeren hususların, çocuğun öğrenmesi üzerindeki etkisinin tesbit edilip, yazarlara gerekli önerilerde bulunulması,

⑥ Okulöncesi eğitim düzeyindeki çocuğa hitap eden ve Milli Eğitimin amaçları doğrultusunda bazı bilgilerin, bilim adamlarının danışmanlığında televizyon veya radyo programları yoluyla öğrencilere ulaştırılması, böylece her duyu organının eğitimde kullanılması sağlanmış hem de her kesimdeki öğrenciyeye fırsat eşitliği sağlanmış olacaktır, (örneğin, eğlenerek matematik öğreten programlar hazırlanabilir. Hikâyelerin anlatıldığı dinleyenlere soruların sorulup cevaplarının telefonla alınıp gerekli mükâfatların verildiği ve bu yolla hem dilin zenginleşmesi, hem telaffuzun düzeltilmesi gibi yararlarının yanısıra çeşitli bilgilerin öğretilmesi sağlanabilir),

⑦ Açılacak olan kurslarla öğretmenlerin ve velilerin çocuklarının seviyelerine uygun kitap seçimi konusunda bilinçlendirilmesi önerilebilir.

Anaokul Öğretmenlerine ve Velilere Yönelik Öneriler

① M.E.Bakanlığı onayı olmayan kitapların tercih edilmemesi,

② Okulöncesi kitap seçiminde bilinçli davranılması ve çocuğun yaşına uygun kitapların alınması,

③ Öğretmenlerin veya velilerin çocuğa öğretmek istedikleri bilgileri vermede olabildiğince görsel, işitsel eğitim malzemeleri kullanmaları ve bu tür eğitimin yararına inanmaları,

④ Öğretmenlerin ve velilerin çocuklarına hikâye kitaplarını sesli okumaları ve çocuklarından da tekrarlamalarını istemeleri veya okunan hikâyeye ilgili çeşitli sorular sorarak ne düzeyde anladığını tesbit etmeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Ayçıpağı, Ayşe (1996) Uyarının Hafızaya Kodlanması ve İşitsel, Görsel ve Anlamsal Özelliklerin Etkisi, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Bal, Servet (1989) 5-6 Yaş Çocukları İçin Görsel Algı, YA-PA Yayınları, Turan Ofset, İstanbul
- Bal, Servet (1989a) 5-6 Yaş Çocukları İçin Anadili Etkinlikleri, YA-PA Yayınları, Turan Ofset, İstanbul
- Baykan, Suna, Derebalı, Nilay, Turla, Ayşe (1993) Tebliğler Dergisinde Yer Alan Okulöncesi Eğitime Yönelik Yayınların Kullanımı, 9 YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Eren Ofset, İstanbul
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993) Kırmızı Şapkalı Kız, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993a) Kalkedon Sinderella, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993b) Çırmalı Kedi, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993c) Heidi, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993d) Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993e) Aka, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993f) Parmak Kız, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993g) Bremen Müzikçuları, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993h) Nasreddin Hoca, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Bilim ve Kültür Yayınları (1993i) Keloğlan, Bilim ve Kültür Yayınevi, Ankara
- Gürkan, Tanju (1992) Okulöncesi Çocuklarına Yönelik Yayınların Analizi, 8 YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Eren Ofset, İstanbul
- Gönan, Sara, Mübaccal (1986) Okulöncesi Çocuk Kitaplarının Özellikleri, 4 YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Eren Ofset, İstanbul
- Güven, Neigis, Bal, Servet (1990) 5-6 Yaş Çocukları İçin Dil ve Kavram Etkinlikleri-Bilgi Düşünme Konuşma, Yapa Yayınları, Turan Ofset, İstanbul
- İnkilap Yayınları (1993) Yarıyeme ve Sihirli Balık İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993a) Ormandaki Süpriz Parti, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993b) Pinokyonun Yoramazlığı, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993c) Pul ve Sihirli Elbisesi, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993d) Kalkedon ve Saraydaki Süpriz, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993e) Büyükboğa ve Arkadaşları, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993f) Cesur Kızıldere, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993g) Mıncık Kuru ve Dostları, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Sibel Fikri
- İnkilap Yayınları (1993h) Kalkedon Cinderella, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Erol Fikri
- İnkilap Yayınları (1993i) Alis Harikalar Diyarında, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Erol Fikri
- İnkilap Yayınları (1993j) Sevimli Kepekler, İnkilap Yayınevi, İstanbul, çev. Erol Fikri
- İnkilap Yayınları (1992) Yavru Hayvanlar, Anka Ofset, Ankara, çev. Hülya Fikri
- İnkilap Yayınları (1992a) Mıncık ve Yavrusu, Anka Of-

- set, Ankara, çev. Hülya Fikri
- İnkilap Yayınları (1992b) Birbir Çeşit Tavşan, Anka Ofset, Ankara, çev. Hülya Fikri
- İnkilap Yayınları (1992c) Papağan ve Renkli Kuşlar, Anka Ofset, Ankara, çev. Hülya Fikri
- İnkilap Yayınları (1992d) Fille, Anka Ofset, Ankara, çev. Hülya Fikri
- Milli Eğitim Bakanlığı (1993) Okulöncesi Eğitimi Komisyon Raporu, 14 Milli Eğitim Şurası
- Milli Eğitim Bakanlığı (1993a) Çocuk Kitapları Dizisi - Yalnız Ele 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (1993b) Çocuk Kitapları Dizisi - Yalnız Ele 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (1993c) Çocuk Kitapları Dizisi - Kaşığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (1993d) Çocuk Kitapları Dizisi - Diş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (1993e) Çocuk Kitapları Dizisi - Fıstık, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Şiltiler Yayınları (1993) Çocuk Kitapları - Yumurtacı Kadın, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- Şiltiler Yayınları (1993a) Çocuk Kitapları - Uç Kedi Kardeş, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- Şiltiler Yayınları (1993b) Çocuk Kitapları - Bez Bebek, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- Şiltiler Yayınları (1993c) Çocuk Kitapları - Akıllı Fındık, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- Şiltiler Yayınları (1993d) Çocuk Kitapları - Çareli Çocuk, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- Şiltiler Yayınları (1993e) Çocuk Kitapları - Küçük Fil, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- Şiltiler Yayınları (1993f) Çocuk Kitapları - Barani, Şiltiler Yayınevi, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Ses, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990a) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Hava, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990b) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Yağmur, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990c) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Gece ve Gündüz Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990d) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Dünya, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990e) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Meyveler, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990f) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Su, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990g) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Ales, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990h) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Evde, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990i) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Bahçede, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990j) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Kerem, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990k) 5-7 Yaş Çocukları İçin - Kırdı, YA-PA Yayınları Çevremiz Dizisi, Turan Ofset, İstanbul
- YA-PA Yayınları (1990l) Nerede? Victoria House Publishing Ltd, Columbia
- YA-PA Yayınları (1990m) Hareketli Kitaplar Dizisi - Çiftlik Hayvanları, Victoria House Publishing Ltd, China
- Yılmaz, Nohide (1991) Anaokulu Öğretmeninin Rehber Kitabı, 1 Basım, YA-PA Yayınları, Eren Ofset, İstanbul

Okul Başarısızlığı

Nilüfer Ş. Tiryakioğlu ÖZBACI

Uzman Psikolojik Danışman

İ.Ü. Eğitim Bilimleri Araştırma Görevlisi

Başarısızlık, geçici bir problemdir ve öğretmenler, öğrenciler, aileler, başarısızlığın nedenlerini tartışarak çözüme ulaşmaya çalışmalıdırlar.

Günümüzde oluşan hızlı teknolojik gelişmeler, insanların uyum problemlerinin artmasına sebep olmakta, özellikle çocuk ve gençler de aileye, okula, sosyal kurallara uyumsuzluk görmektedir. Bu uyumsuz davranışlar, okula yansımakta ve okul başarısızlığının çeşitli nedenlerle ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu konuyu detaylı bir şekilde açıklığa kavuşturmak gerekir. Okul başarısı ve okul başarısızlığı arasındaki ayrımı belirleyip okul başarısızlığının sebeplerini detaylı bir şekilde incelemek uygun olur. Okul başarısı, akademik açıdan gösterilen üstünlüğe göre belirlenen bir göstergedir. Okul; bilişsel, zihinsel gelişimin sağlandığı, bilginin kazanıldığı, akademik üstünlüğe ulaşmak için ortamın hazırlandığı bir yerdir. Üstün olarak kabul edilen notlar, okul başarısını; bu notların altında olan notlar ise okul başarısızlığını ifade eder. Fakat; okul başarısını notlarla ifade etmekle kalınmamalı, okul dışındaki ve okul ortamındaki aktivitelerinde başarısını ifade etmelidir. Bu durumda, akademik üstünlük, okul başarısının iyi bir ölçümü olamaz. Okul başarısı konusundaki değerlendirilmeyi,

akademik üstünlük ve yaşamsal başarı arasındaki bağlantıya bakarak yapabiliriz.

Berg (1970)'de yaptığı bir araştırmada; okuldaki başarının, fabrika işçisi, bankacı, trafik kontrolörü gibi mesleklerdeki başarıyla ilişkisi olmadığını göstermiştir. Bu tür işlerde mesleki okullardaki, üniversitelerdeki iyi notların daha iş performansı ile ilgisi olmadığını göstermiştir. Açıkçası; mesleği ile ilgili bir okula devam eden öğrenciler, her ne kadar iyi notlar alsalar da mesleki yaşantılarında başarısız olmaktadır. Bu da önemli bir noktaya işaret eder; iyi veya geçerli notlar okulda kalmak için önemlidir. Yüksek notlar, gençlere okuldan sonra eğitimlerine nerede, nasıl devam edecekleri konusundaki alternatifleri arttırmaktadırlar. Buna ilâveten; okul içindeki sosyal ortamın, önemli bir bölümünde akademik üstünlük, gençlere, saygı, dostluk, prestij, arkadaşlarının karşısında statü kazanma açısından yardımcı olmaktadır.

Eğitim, bir bütün olarak ele alınmalıdır ve başarı belli standartlarda ve değerlerde tanımlanarak, diğer ilgi alanlarından ayrı tutulmamalıdır.

A) OKUL BAŞARISIZLIĞI

Öğrencinin sahip olduğu zihinsel kapasiteden daha düşük notları alması yani performansı ile asıl kapasitesi arasındaki farklılıktır. Akademik potansiyelin gerçekleşmesindeki başarısızlık değişik psikiyatri kliniklerindeki çocukların %25, gençlerin %30-50'sinde

okuldaki öğrenme problemleri yüzünden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Gençlerin zihinsel kapasitelerini kullanmakta isteksizlikleri ve yeteneksizlikleri, sahip oldukları mesleki ve eğitimsel bilgilerini boşa harcamalarına

neden olmaktadır. Araştırmalar, zekâ ve akademik başarı arasında da yüksek pozitif korelasyon olduğunu göstermiştir.

Çocukluğun ileri yaşlarının başlaması ile ergenliğin devamında, başarısızlık, sosyo kültürel ve psikolojik faktörler sebebi ile artmakta, düşük motivasyon, sınırlı imkânlar ile belli gelişimsel, psikopatolojik nedenler öğrenmeden kaçışa ve aile ilişkilerindeki sorunlu ortamlara neden olmaktadır.

Alışkanlık haline getirilmiş başarısızlık, temel dil bilgisini kazanmamış her yaştaki çocukların özelliğidir. Dilini iyi kullanabilen bir çocuk, fikirlerini daha iyi plânlar ve yazıyla tanımlar. Sonuçta da somut gerçekleri ve soyut fikirleri değerlendirebilir (Adams, J. 1976, s. 357-358).

Diğer yandan, amaç eksikliği ve düşünmeden hareket etme, üstün zekâlarına rağmen başarısız öğrencilerin uzun süreli plânlar yapmasını engeller. Sınırlı ilgiler, kendini uygun bir şekilde

disipline etmek, aşırı televizyon izlemekle kendini gösterir (Verville, E. 1967, s.357-358).

B) OKUL BAŞARISIZLIĞININ NEDENLERİ

Gençlerde görülen okul başarısızlığı, akademik performans ve zihinsel kapasiteleri arasındaki farkın, psikopatolojik nedenlerden çok sosyo kültürel etkilerin yansımasıdır. Bu faktörler düşük notları ortaya çıkarırken, başarı için düşük motivasyon oluşturur. Okul başarısızlığının nedenleri;

- Sosyo-kültürel faktörler
- Psikolojik faktörler
- Uyumsuz aile içi ilişkiler şeklinde incelenebilir.

1) SOSYO-KÜLTÜREL FAKTÖRLER

● Düşük Motivasyon:

Öğrencilerin, akademik potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için çok çalışmaya motive olmak zorundadırlar. Başarılı ve az başarılı lise öğrencilerinin karşılaştırıldığı çalışmalarda, başarılı öğrenciler güçlü öğrenme motivasyonu gösterirken, okulda ve meslelerinde yüksek bir performans gösterirler (Marrow, 1970; Pierce ve Mowman, 1970).

Gençler, zihinsel değerlere veya akademik amaçlara yönlendirilmediklerinden, okula adapte olmak konusunda motivasyonları azalır. Okulu sevmezler ve hiç bir içsel doyum veya dışarıdan verilen ödülleri istemezler. Okul çalışmalarını ile ilgili olarak ne yapacaklarını ve ileri amaçlarına nasıl ulaşacaklarını tahmin etmekte isteksizdirler (Hummel ve Sprinthall, 1965).

● Aile Etkisi

Gençler, genellikle okul ve eğitim konusundaki fikirlerini ebeveynlerinin bu konuda hissettikleri ile açıklarlar. Ebeveynler, eğitim uygulamasını değerlendirirler, pozitif tavır içinde olan-

Okul Başarısızlığı, öğrencinin sahip olduğu zihinsel kapasiteden daha düşük notları alması yani performansı ile asıl kapasitesi arasındaki farklılıktır.

ları, çocuklarının öğretmenlerine, çabalarından dolayı saygı gösterirler. Buna karşılık kendini öğretmen kabul eden, okula fazla ilgi duymayan fakat başarılı olmaya yönelimli ebeveynler, negatif tavırlar takınırlar. Ebeveynler, eğitimin önemli olduğunu söylerler fakat çocuklarını okula teşvik edici çabalara, öğrenmeye, okumaya ilgi göstermezler. Buna ilâveten, ebeveynler, formal eğitimin gerçek yaşamda yararlı olup olmayacağı konusunda şüphe içindedirler. Bu yüzden çocuklarının okulda ne yaptığına, durumlarının ne olduğuna ilgi göstermezler. Sonuç olarak; çocuklar akademik olarak, başarılı olmaya fazla motivasyon geliştiremezler (Adams, J. 1976, s.359-360).

Lise seviyesinde, aynı zekâyâ sahip başarılı ve başarısız öğrencilerin karşılaştırılması ile şu sonuçlar ortaya çıkmıştır.

a) Başarılı öğrencilerin ebeveynleri başarıya saygı göstererek daha çok teşvik ederler.

b) Başarılı öğrencilerin ebeveynleri, çocuklarının zihinsel ilgilerini aktif olarak öğreniyorlar. Öğretmene ve okula karşı pozitif bir tavır takınıyorlar.

c) Başarılı öğrenciler, başarısız öğrencilere göre okul veya öğretmenlerinin ne kadar az destekleyici ve yardımcı olduğu konusunda negatif tavırlarını tanımlamakta daha düşük orantı gösteriyorlar.

Sonuç olarak, hem çocuklar, hem ergenler, evdeki eğitimsel etkileşim ve akademik başarıya, ailelerin gösterdiği ilgi eksikliği, gençlerin okuldaki bilgileri öğrenme problemleri ve düşük notları konusundaki direkt ilişkiyi gösterebiliriz (Boike, Gesten, Cowen, Felner ve Francis, 1977, Christopher, 1967; Gesten, Scher ve Cowen, 1978; Kelleghan, 1977) (Mussen, Conger, Kagon, 1976, s. 500-502).

Ailelerin sosyal sınıfı da çocukların okul konusunda hissettiklerini etkile-

yen bir faktördür. Aileler çocuklarının okul aktiviteleri ile yakından ilgilenirler. Çocuklarıyla okulda öğrenmenin önemini tartışır ve okul başarılarından dolayı onları ödüllendirirler.

Düşük sınıf aileler ise bunlarla karşılaştırıldığında az eğitilmişlerdir. Yasal zorunluluklardan dolayı çocuklarının iyi para getiren bir meslek sahibi olmaları için okula kayıt ettiriyorlar. Çocuklarının okul başarısızlığını onlarla tartışmıyorlar, onlara çalışmalarında ve sınıfta başarılı olmaları konusunda yardımcı olmuyorlar.

Düşük sınıf ailelerin çocukları, orta ve üst sınıf çocuklarına göre okula karşı daha az pozitif duygular içindedirler.

Düşük sınıf çocukların ebeveynleri ile sözlü iletişim kurulmadığı, oysa ki sözlü iletişimin okul başarısında önemli bir yeri olduğu bulunmuştur (Slaughter, 1970) (Adams, J. 1976, s. 359-361).

● OKULUN ETKİSİ

Ailedeki gelişimsel etkiler ve sosyal ortam sonucu, öğrenciler, üst sınıftan gelen öğrencilerden akademik görevleri yerine getirirken, zihinsel yeteneklerinin eksikliğiyle farklılık gösterir. Özellikle dil bilgisi konusundaki çeşitlilik, geleneksel akademik ihtiyaçlar açısından orta sınıf çocuklar kadar iyi hazırlanmamış olabilir.

Ebeveynler, eğitimin önemli olduğunu söylerler fakat çocuklarını okula teşvik edici çabalara, öğrenmeye, okumaya ilgi göstermezler ve formal eğitimin gerçek yaşamda yararlı olup olmayacağı konusunda şüphe içindedirler.

Okullar, hangi dilin kullanılacağından, ödül vermeye, belli değer yargılarına kadar her şeyi orta-sınıf öğrencilerinin ev ortamının okulla içiçe olacak şekilde bir ortam hazırlarlar.

Düşük sınıf ve azınlık grubu çocuklarının öğrenme ortamına yabancılaşmaları, gençlerin alt kültürlerinde cinsiyet rollerinin tanımlanması, akademik motivasyonu önemli derecede etkiler.

Düşük sınıf ve azınlık grubu çocuklarının öğrenme ortamına yabancılaşmaları, ev ortamı ve okul arasındaki uyumsuzluktan doğmaktadır. Evde kazandıkları düşünme ve hareket etme özellikleri, değerleri, ödülle okulla farklılık gösterir. Hatta konuştukları dil bile standart anadilden farklılaşır, bu da başarı için motive edici olamaz.

Öğretmenlerin tutumları, sosyo-kültürel açıdan düşük seviyede olan çocuklara daha az zaman ve dikkat vererek, destek ve teşviklerini orta sınıf çocuklarına yönlendirerek, bir ayırım oluşturma şeklindedir.

● Arkadaş Grubunun Etkisi

Arkadaş grubu tarafından kabul görmek gençler ve çocuklar için güçlü

bir ihtiyaçtır. Arkadaş grubunun özel değerlerine bağlı olarak eğitimsel istekler ya güçlenir veya azalır. Gençlerin eğitimsel istekleri, arkadaşlarının istekleri ile uyum içindedir ve arkadaşları ile hem fikir olmaları ilişkinin yakınlık derecesi ile direkt ilişkilidir.

● Ailenin Etkisi ve Arkadaşlar

Eğitimsel amaçlar gerçekleşirken bir çok konuda aileler ve arkadaşlar arasındaki uzlaştırılmayacak düzeyde farklılıklar yaşanır. Böyle durumlarda arkadaşlar ailelere göre daha kazançlıdır. Ailelerin değerleri ile arkadaşlar arasında bir uçurum vardır. Bu uçurum, tecrübeler, sosyal, ekonomik, dini eğitimsel hatta coğrafi açıdan kendini gösterir.

Araştırmalardan elde edilen bulgular, arkadaş grubu baskılarının genel olmayan bir ölçüde etkili ve homojen olduğunu gösterir. Ayrıca aile ve çocuklar arasındaki iletişimin bozuk olması, ailevi etkileri bozar (Mussen, Conger, Kagon, 1976, s. 504-506).

● Cinsiyet Rolünün Etkileri

Gençlerin alt kültürlerinde cinsiyet rollerinin tanımlanması akademik motivasyonda etkili ve önemli bir belirleyicidir.

Kızlar, okulda doğal ve uyumlu aktivitelerdeyken, erkekler cinsel rollerine daha aktivitelerdedirler. Aynı zamanda; erkekler daha çabuk hayata atılıp para kazanacak durumda oldukları için okulda başarılı olmaları daha önemlidir. 1970'li yıllarda ilkökul çocuklarına büyüdükleri zaman ne olmak istedikleri sorulduğunda futbolcu, polis, doktor, dişçi, bilim adamı, pilot, astronot olmak isterlerken, kızlar; öğretmen, hemşire, ev kadını, anne, tezgâhtar olmak isterler (Hewitt 1975; Looft 1971; Scheresly 1976; Willions Bennett ve Bust 1975).

2) PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Akademik potansiyeli gerçekleştirilmede psikolojik faktörler aşağıdaki şekilde incelenebilir.

- Gelişimsel ve psikopatolojik faktörler,
- Öğrenme işlevine geliştirilen uyumsuzluk

● Gelişimsel Faktörler

Bilgi performansı, duygusal, fiziksel ve zihinsel olgunlukla birleşir. Bu gelişimsel dönemler, ilk olarak ergenlikte ilkokuldan çok, lisede okul başarısından koparak kendini gösterir.

● Zihinsel Olgunluk

Piaget'inin belirttiği gibi, çocuklar "Concrete" (somut) düşünceden ergenlikte formal operasyonel düşünmeye doğru yönelirken, fikirler sözel olarak yönlendirilir. Nesnelere, olayların nasıl olduğu, nasıl olmaları gerektiği formüle edilir ve sonuçta, imkânlar, hipotezler, gerçek olan fikirler ve yargıya geçişle, diğerlerinin fikirleri kadar diğerlerinin fikirlerinin mantığındaki yargılamalara geçirir (Elkind, 1974; Munss, 1967; Neimar, 1975).

● Fiziksel Olgunluk

Fiziksel açıdan olgunlaşmama, gelişimdeki orantının gecikerek akademik performansla birleşmemesidir. Gecikmiş gelişim özellikle buluş çağında, çalışmalara konsantre dahil olmak üzere bir çok fonksiyona karşı yeteneksizliğe neden olur. Fizyolojik olarak olgunlaşmamış gençler, yaşça daha küçük göründükleri için akademik başarı konusunda da problemlere sahiptirler (Cebiroğlu, 1987, s. 220-221).

● Duygusal Olgunluk

Duygusal olgunlaşmama düşük okul başarısında, ilk olarak mesleki tavırlarda önemli rol oynar. Özellikle, ergenlerde mesleki ve eğitimsel yönelim-

deki gençler, gelecek plânları hakkında kararsızdırlar (Holland ve Holland, 1977).

● Psikopatolojik Faktörler

Düzensiz, akli başka yerde olan gençler okul başarısından koparak endişe yaşarlar. Bazı psikolojik bozukluklar, örneğin, şizofren, depresyon, başarısızlığın en önemli sebeplerindedir. Gençler, zekâlarıyla uyumlu bir şekilde notlarını kazanmak konusunda zorlukları anlamakta normal enerjilerini korumakta başarısızdırlar.

Araştırma bulguları, gençlerdeki okul başarısızlıklarının büyük çoğunluğunun zihinsel veya sosyo-kültürel eksiklerden çok, aile ilişkilerindeki uyumsuzluklar ve bozukluklarından kaynaklandığı belirlenmiştir (Weiner, 1971).

● Uyumsuz Aile İlişkilerinin Okul Başarısızlığına Etkileri

Psikolojik faktörler, öğrenmeyi birinci derecede etkileyen faktörlerden olurken aile içi uyumsuzluklar da bu faktörlerin içinde yer alır.

- Aileye duyulan kızgınlığın direkt belirtilmemesi,
- Başarı ve başarısızlık korkusu arasındaki rekâbet,
- Pasif-saldırgan davranışların stresli ortamla birleşmesi, gibi özelliklerin hiç birisi başarısız gençler ve çocuklar için kendi başına işlemez. Öğrenme zorlukları, aile üyelerine duyulan düşmanca etkiler, aile üyeleri ile çatışma korkusu ve pasif-saldırgan davranış şeklinin ortaya çıkması ile başarısız adıyla çağırılma korkusudur.

● Başarısızlık Korkusu

Gençler, genellikle başarısız olacak-

Yeterli zihinsel, fiziksel ve duygusal olgunluğa erişemeyen gençler ve psikopatolojik sorunları olan gençlerde okul başarısızlıkları daha sık görülmektedir.

ları ve yetenekleri konusunda şüpheye düşecekleri korkusu içindedirler. Öğrencileri zor bir konuyla karşı karşıya bırakan bir geçiş noktası, başarısızlığın önemli özelliklerindedir.

Aile ilişkilerindeki uyumsuzluklar, başarı ve başarısızlık korkusunun pasif-saldırgan davranışlar ile birleşmesi okul başarısızlığının psikolojik temellerini oluşturmaktadır.

Rekâbetçi bir yaklaşım içinde olan aileler, başarısız çocuklarının başarısızlık korkusuna karşı kendilerini savunma yaklaşımı içindedirler. Bu rekâbet, genellikle başarılı ebeveynlerle veya kardeşlerle olmaktadır. Fakat her iki grubun da yetenekleri birbiriyle karşılaştırılmayacak kadar farklıdır. Bu durumdaki çocuk, aile standartlarına ulaşamayacağını hisseder ve iyi notları, kendi yetenekleri ile alamayacağını düşünerek hayâl kırıklığı yaşar.

● **Başarı Korkusu**

Gençlerin başarısındaki düşüşün yarattığı mutsuzluğu yaşamaktansa çok iyi olanı yapmak için çaba göstermek başarı korkusunu doğurur.

Başarı korkusu olan insanların yaklaşımı başarısızlık korkusu olan insanların yaklaşımından farklı olarak, başarı ile ilgili durumlarda, başarının oluş-

masına duyulan meraktan dahi kaçınmaz. Başarısızlık korkusu olanların, çok yüksek amaçları vardır ve bu amaçlara ulaşmak için çok çabalamazlar. Çünkü, bu başarıyı yakalamanın yanında onu kaybetmek söz konusu olacağı için bundan kaçınırlar. Böylece, gerçek yeteneklerinin bir bölümünü yansıtır.

Başarı korkusu olan insanların başarıları, şans gibi dış faktörlere veya kendi sınırlı yetenekleri gibi içsel faktörlere bağlanabilir (Conavan-Gumpert, Garnek ve Gumpert, 1978).

Yaş ve cinsiyet farklılıkları da değişik başarı korkuları yaratabilir. Fakat birkaç literatür incelemesi sonucuna göre; başarı korkusunun görülmesindeki sıklıkta yaş ve cinsiyet arasında güvenilir bir farklılık görülmemiştir.

● **Pasif-Saldırgan Davranış**

Pasif-saldırgan davranış, endişe yaratacak bir sebep olmaksızın direkt olarak tanımlanamayan kızgınlık hislerinin, amaçlı olarak harekete dönüşmesidir. İnsanların, onları kışkırtması ve hayâl kırıklığına uğratması, başarısız gençlerin okul problemlerinin ilk anda psikolojik problem olmasına neden olur. Spor aktivitelerinde ve hobilerinde başarıları ve konstantre olduğu çabaları, akademik çabalarının tam tersine gerçekleşir. Okuldaki tartışmalar ve sınavlar dışındaki her tür konuyla ilgilenir (Modani ve Tutko, 1969; Newman, Dember ve Krug, 1973).

Pasif-saldırgan başarısızlar, çok çalışsalar da potansiyellerini yükseltmekte hiç birşey ifade etmeyeceğinden emindirler. Bu yüzden sınava hazırlanırken yanlış materyal kullanırlar, sınıf tartışmalarında sessiz kalırlar (Lacher, 1973) (Adams J. 1976, s.368-378).

C) OKUL BAŞARISIZLIĞININ TEDAVİSİ

Okul başarısızlığının tedavisi, öğ-

renme, problem yaratan sosyo-kültürel veya psikolojik faktörlerin özelliklerine göre değişir.

1) SOSYO-KÜLTÜREL OLARAK BELİRLENMİŞ BAŞARISIZLIĞIN TEDAVİSİ

Öğrenmek için motivasyonu düşük veya sınırlı imkânlar gibi sosyo-kültürel faktörler sonucu az yatırım yapılmış okullardaki gençlerin başarısızlık sorununu tedavi etmek güçtür. Başarısız öğrencilerin aileleri veya arkadaşları okul başarısını değersiz bularak, başarısızlığı problem olarak görmektedirler.

Terapistler, bir çok açıdan sosyo-kültürel faktörler bakımında motive edilmeyen başarısız öğrencilerin davranışlarının, yapabildikleri kadar iyi potansiyel oluşturarak, avantajlarla uyum içinde olma yollarını bulma şeklinde davranışlarını değiştirmelerini isterler. Terapist, birlikte olduğu gençlere karşı saygılı, güvenli olmak konusunda bilgilendirir. Başarısız ve motivasyonsuz gençler, ailelerinin ve arkadaşlarının paylaştığı amaçlara yönelmekte isteksiz görünebilirler.

Sınırlı imkânlar, gençlerin bütün akademik potansiyellerini kullanmalarını engelliyorsa ruh sağlığı uzmanları da normal bir vatandaş olarak kendini rolünden dışlayabilir. Kalabalık okulların, alt kurumların problemleri ve okul sonrası çalışmaların gerekliliği, özellikle sosyal olarak belirlenen problemlerdir. Psikoterapistlerin bu konuya getirecekleri çözüm, kapasitelerinin üstündedir (Adams, J. 1976, s. 380-383).

2) PSİKOLOJİK BAŞARISIZLIĞIN TEDAVİSİ

Başarısız kişi, zihinsel, fiziksel veya duygusal olgunluk konusunda normal varyasyonlar yansıtıyorsa hastaya profesyonel müdahaleden çok uygun bir

reçete uygulayabilir. Yavaş bir gelişim gösteren genci, arkadaşlarından daha az gelişmiş olduğu konusuna olan ilgisini, gelecek yönelimi eksikliği, okuldaki çalışmalarını geçici olarak zorlaştırarak dikkati dağıtabilir.

Eğer, arkadaşlara ve ailelere yüksek başarının, popüler olmakla uyum içinde olmadığı, veya feminen (kadınsı) özelliklerin erkeklerde veya masculune (erkeksi) özelliklerin kızlarda bulunmasının, başarıyla bir ilgisi olmadığı açıklanırsa okulda en iyi olmaya yönelik ilgi azalır.

Gelişimsel, durum; zihinsel, fiziksel ve duygusal olgunlaşmamışlık gibi yaklaşımları içine alan okulla ilgili performansla birleşebilir.

Psikopatolojik nedenler, gençlerin akademik çabalarını engelleyebilir. Başarısızlık, psikolojik problemleri okula gelmeden önce gösteren gencin, beklenen psikopatolojisinin sonucudur. Bunlar, öğrenme işleminden kaçış olarak yorumlanabilir. Gençlerin katılımını engelleyen nedenler; ilk çocukluk tecrübelerinden kaynaklanabilir.

Sosyo-kültürel nedenlerden kaynaklanan başarısızlıkların tedavisi zordur. Çünkü, insanlar hiç bir zaman kendilerini problemlili görmezler. Burada yapılması gereken mümkün olduğu kadar potansiyel avantajların kullanılmasıdır.

Psikolojik nedenlerle olan başarısızlığın tedavisi sabır ve aile danışmanlığına ihtiyaç gösterir. Psikopatolojik problemler, okul başarısızlığının ikinci problemidir. Gençlerde ve aileler ile psikoterapinin amacı, ailesel baskıları çözmek, çelişkilerin altını çizmek ve rekâbet ortamını çözmektir. Başarısızlık geçici bir problemdir, en azından tartışılabilir ve tedavi edilmek zorundadır. Davranışsal yönelimli okul programları başarısız öğrenciler, aileler ve öğretmenlere, okul başarısızlığını yenmeye yardım eder.

Okul başarısızlığının tedavisi, öğrenme, problem yaratan sosyo-kültürel veya psikolojik faktörlerin özelliklerine göre değişir ve problemin kaynağına göre tedavinin zorluk derecesi farklılaşabilir.

KAYNAKÇA

Adam, J.F. Understanding Adolescence: Current Developments in Adolescent Psychology A.B.D: Allyn and Bacon Inc. 1976.

Cebirağlı, R. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları. I.Ü. Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitabı, Cilt 17, İstanbul 1987.

Mussen, P.; Conger, J. ve Kagan, J; Child Development and Personality. A.B.D, Harper & Row Publishers, 1976.

Verville, Elinor; Behaviour Problems of Children, A.B.D: W.B. Saunders Company, 1967.

Weiner, B. Irving; Child Adolescent Psychopathology. Kanada; John Willey and Sons Inc, 1982.

Doksanlı Yıllarda Aile İçi Eğlence Etkinlikleri

Neşe ESER

Kültür Koleji Genel Müdürlüğü
AR-GE Bölümü

“Günümüzde aileler belki günlük işleri ile oldukça meşguller fakat çocukları ile geçirdikleri eğlenceli dakikaların onlar için her zaman ayrı bir önemi vardır.

Aile içinde geçirilen eğlenceli dakikalar'ın azlığı her zaman şikayet konusu olmuştur. Prof. Dr. J. B Schor'a göre haftalık çalışma sürelerinin oldukça yoğun ve zaman alıcı olması ortak bir görüştür. Bir çok kişi birden çok işle meşgul olmanın yanısıra, çocuk yetiştirme sorumluluğunu da üstlenmiştir.

Prof. Dr. A. Lew, çocuklarınızla vakit geçirmenizi ve onların oyunlarına katılmanızı sağlıklı bir aile hayatı için gerekli görmektedir. Bir aile terapisti olan Lew, aile olarak birlikte oyun oynamanın aile içi birlikteliği ve dinamizmi sağladığını vurgulamaktadır. Ana ve babanın kendilerine göre çocukları ile birlikte yerde oyuncaklarla oynayıp, yapboz, lego, kızma birader, satranç v.s. türü aktivitelerine katılırken, anne çocuklarına kitap okuyup hikaye masal anlatmayı tercih edebilir.

Ne tür eğlence çeşidi olursa olsun, birlikte geçirilen vakitlerdeki yükselen kahkaha ve eğlence çılgınlıkları beynimizdeki kimyasal değişikliklerle birlikte

stresin giderilmesi ve enerji depolanması açısından yararlı olmakla kalmaz, çocukların güzel ve mutlu saatler geçirmesine de yardımcı olur.

Akıllıca yapılacak planlar, iş ve ev arasındaki dengenin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Yaratıcı olmak bizlerin elindedir.

Eğlencenin 14 farklı tanımı :

Eğlence ille de pahalı, zaman alıcı aktiviteler anlamına gelmemelidir. Ebeveynler ve çocuklar herhangi bir zaman dilimini eğlenceli bir hale getirebilirler. Şimdi yaratıcı ailelerin önerilerine bir göz atalım:

1- Özel dakikalarınızı zevkli hale getirmeye çalışın.

Balon şişirerek, aynada çeşitli yüz mimikleri oluşturarak, saklambaç oynayarak, vs. çocuklarınızla birlikteliklerinizden zevk almaya çalışın.

2. Eğlenceye çocuklarınızın bakış açısından yaklaşın.

Çocuklarınızdan ipuçları alarak eğlencenin ne olduğunu ve eğlenceyi nerede bulabileceğinizi öğrenebilirsiniz.

3- Gündelik işleri eğlenceli hale getirin.

Arabanızı yıkarken aynı zamanda çocuğunuzla su savaşı yapabilir, odayı toplarken çocuklarınıza "üç dakika içinde hangimiz, en çok mavi eşyayı bu kutuya koyabileceğiz!" diyerek hem onların yardımını almış hem de onlar için oyun yaratmış olabilirsiniz. Unutmayalım ki, çocuklar için gündelik işler, iş olmaktan ziyade eğlencedir.

4. Aileniz için özel geceler yaratın

Mesela, evde bir "bayanlar gecesi" ilan edip baba ve oğul mutfak kıyafetlerini giyip evdeki bayanlar için yemek hazırlayabilirler. Tüm aile albümlerinizi alıp, ailecek geçmiş günlerin güzel hatıralarını konuşabilirsiniz.

5. Zamanınızı bire bir değerlendirin.

Çocuklarınızdan birini onun çok sevdiği aile büyüğünü (büyükanne, büyükbaba vs.) ziyarete götürün. Her çocuğun bir birey olarak nelerden hoşlandığını ebeveyn olarak siz daha iyi bilirsiniz.

6. Bazen size budalaca gelen davranışları sergilemekten kaçınmayın.

Çocuklarınız banyo yaparken birden kıyafetlerinizle küvetin içine oturuvermeniz onları kahkaya süreleyecek ve banyo yapmaktan büyük zevk alacaklardır. Ya da kucağınızdaki çocuğunuza ayaklarınıza doğru yatırıp ayaklarını ağzınıza doğru götürüp borazan çalar gibi sesler çıkartmanız onu çok eğlendirecektir.

7. Çocuklarınızla birlikte yemek pişirin.

Çocuklar kendi hazırladıkları şeyleri yemekten büyük zevk alırlar. Kurabiye yaparken bir parça hamur verip onun da kendine bir iki ufak kurabiye yapmasına izin verebilirsiniz. Pişen kurabiyeler içinde hemen kendi şekil verdiği kurabiyeyi yemek isteyecektir.

8. Eğlence için oyun oynayın, rekabet için değil.

Lew, ortaklaşa birlikte birşeyler yapmanın, rekabet etmekten daha etkili olacağı üzerinde durmaktadır. Çocuğunuzla birlikte bir kale, ev inşa etmek gibi.

9. Müziği açık tutun.

Evinizde çocuklarınızın hoşlanacağı türden müzikleri açık tutup, zaman zaman onlarla dans etmeniz onları ve sizi çok mutlu edecek, eğlenceli vakitler geçireceksinizdir.

10. Hava nasıl olursa olsun, dışarıya çıkmayı ihmat etmeyin

Çocuğunuzla birlikte yapacağınız günlük yürüyüşler, hava yağmurlu dahi olsa yağmurluğuna vuran su damlacıkları onun çok hoşuna gidecektir.

11. Diğer aileler ile bir araya gelin.

Özellikle tek bir çocuğunuz varsa (bu o kadar şart değil!) arkadaşlarınız, akrabalarınız veya komşularınız ile sık sık bir araya gelip değişik eğlenceler bulun - doğum günleri, ziyaretler, kutlamalar v.s. Bu çocuğunuza bir topluma ait olma hissini kazandıra-

Eğlenceye çocuklarınızın bakış açısından yaklaşın, gündelik işleri eğlenceli hale getirin, aileniz için özel geceler yaratın, bazen size budalaca gelen davranışları sergilemekten kaçınmayın...

caktır, ve diğer çocuklar ile paylaşmayı öğrenecektir.

12. Bir yerlere gitmekten ve bir yerlerde kalmaktan zevk alın.

Ailecek çıkacağınız tatile, onlarla yol boyunca şarkılar söyleyip, fıkralar anlatmanız yolcuğulunuza kolaylaştıracaktır. Gittiğiniz yerlerde çocuklarınızla çeşitli aktivitelerde bulunabilirsiniz; mesela kumsalda kum kaleler yapıp, plaj voleybolu oynayabilir, kırlarda çiçek toplayıp çiçek takılar yapabilirsiniz.

13. Eğlenceyi hayatınızın bir parçası olarak kabul edin.

Eğlence yalnız bir aktivite değil, çocuklarınızın sizden öğreneceği bir tutum veya davranış modelidir. Eğlenceyi ve eğlendirmeyi bir kural değil de hayatınızın vazgeçilmez bir parçası olarak kabul ederseniz; fırsat buldukça çocuklarınızla güzel anlar paylaşırsanız, mutlu bir aile hayatı sürdürmemek için hiçbir neden yoktur!

14. Evinizde yeni eğlence alanları oluşturun.

Oturma odanızın bir köşesine kuracağınız derme çatma bir çadır çocuğunuza büyüklü bir dünya yaratacaktır. Çadır içinde onunla beraber bir piknik yapmaya ne dersiniz.

Yaş'a göre eğlence anlayışı :

3 - 5 yaş grubu çocuklar için eğlence anlayışı sizin yaptıklarınız doğrultusundadır. Yemek hazırlanmasına yardım etmek bu yaş çocuğu için eğlenceli olmakla birlikte sonucun onlar için bir anlamı ve önemi yoktur.

6 - 7 yaş grubu çocuk için yaratıcılık ön planda olduğu için onlar hazırladıkları yemekleri yemek de isterler.

Yaptıklarının sonucuna ulaşabilmek onlar için önemlidir. Bir şekil çizme, onu renklendirme, kesme, yapıştırma gibi aktivitelerden oldukça zevk alırlar.

7 - 9 yaş grubu çocuklar için eğlence para koleksiyonu, pul koleksiyonu v.s. yapma, çamurdan heykelcikler yapma, uçak modeli gibi parçalardan oluşan maketler yapma gibi aktivitelerden meydana gelmektedir. Ebeveyn olarak çocuklara değişik projeler sunup, onların bu konuda çalışmalarına yardımcı olunabilir.

9 - 12 yaş grubu çocuklar genelde sportif aktivitelere daha meraklıdırlar. Özellikle arkadaş grupları ile oynadıkları basketbol, futbol, voleybol, tenis gibi sportif aktivitelerden büyük zevk alırlar. Tabi ki, ebeveyn olarak sizin de paylaşabileceğiniz şeyler vardır. Mesela, çocuğunuzla birlikte jimnastik yapabilir veya bazen onların arkadaş gruplarına katılıp futbol, voleybol, basketbol vs. oynayabilirsiniz.

ÖNERİLER :

- Aile aktiviteleri için az masraflı veya masrafsız olabilecek alternatifleri de düşünün.
Hayvanat bahçesine gitmek yerine çocuklarınızı parka veya yakın bir köye götürüp kuşları, ördekleri, kuzularını beslemesini sağlayabilirsiniz.
- Yürüyün, keşfedin, toplayın.
Eğer çocuğunuz bitkilerden, taşlardan vs.'den hoşlanıyor ve toplamayı seviyorsa onunla yürüyüşlere çıkın, çeşitli yerler keşfedip çiçek, taş toplayın.
- Eldeki malzemelerden birşeyler yaratın.
Evinizde işe yaramaz gibi görünen birçok şeyi çocuklarınızla birlikte değerlendirip bir şeyler yaratabilirsiniz. Mesela yanmış kibrit çöplerinden evler inşa etmeye ne dersiniz.
- Evinizdeki kitaplardan faydalanın.
Kitaplığınızda uzun süredir unuttuğunuz eski hikaye, roman kitaplarını

Eğlenceyi hayatınızın bir parçası olarak kabul edin. Güzel hatıralar en sıkıcı zamanlarda aileyi bir araya getirecek birer tutkal gibidirler...

çıkartıp çocuklarınıza verebilir veya onlara siz okuyabilirsiniz.

- Yemeklerinizi özel hale getirin. Yemeğinizi bir restoranda yemiş gibi oyuna dönüştürerek yemek servisleri yapıp, hayali hesap ödemeleri yapın.
- Evinizi terk etmeden başka dünyara açılın. Evinizin bir köşesine kamp evi yapıp orada çocuklarınızla piknik yaparken, diğer yandan mumlarla aydınlattığınız bir başka köşede hikayeler okuyabilirsiniz.
- Küçük turlar düzenleyin. Çevrenizde sizin ve çocukların güzel vakit geçirebileceğiniz yerleri araştırıp hafta sonu turları yapın.
- Öğrenmeye açık yerleri ziyaret edin. Çevre okullardaki müsamerelere, konserlere çocuklarınızla birlikte gidebilir, tiyatro, sinema, müzelere de zaman ayırabilirsiniz.
- Başkalarına yardım etmeyi de eğlenceli hale getirebilirsiniz. Çocuklarınızla birlikte hazırladığınız yiyecek, giyecek, kitap vs. türü armağanlarla kimsesiz çocukları ziyaret edip, çocukların kaynaşmasını ve her iki tarafın da eğlenmesini, mutlu olmasını sağlayabilirsiniz.

Sağlıklı bir aile düzeninin kurulması ve sürdürülmesinde, aile içindeki yaşantıların büyük bir önemi vardır. Aile üyeleri tüm gereksinimlerini aile içerisinde karşılar ve kendilerini en mutlu ve güvenli hissettikleri yer de aile çatısı altında olma hissinden kaynaklanmaktadır.

Aile dinamiklerini sağlamlaştırıcı faktörlerin başında bireyler arası etkili iletişim ve iletişimi kuvvetlendirici faktörlerin başında da karşılıklı zevk alma, memnuniyet duyma, güzel anlar yaşamak gelir. Çocukların en fazla zevk aldıkları ve kendilerini en kolay ifade edebildikleri araç oyundur. Bir Türk atasözünde "Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz" denmiştir. Gerçek

ten de çocuk için oyunun kendi kişiliği üzerinde önemli etkileri vardır.

Çocuk oyunla kişilik kazanır, bedensel gelişimi sağlanır, yeni şeyler öğrenir, dünyayı tanır, sanat zevki aşılanır, toplumsallaşır, biz duygusu gelişir...

Oyunun bu denli yararlı olmasına ebeveynlerin de katkısı büyük olacaktır. Aile içindeki huzurun ve ahenkin sağlanması ebeveynlere düşen önemli bir görevdir. İş hayatının günümüz koşullarında stresli ve yoğun olmasına karşın, modern teknolojinin bizlere sağladığı yararlarından biri de ailemiz için daha fazla zaman ayırabilme olanağıdır. Önemli olan iş hayatı ve ev hayatı arasındaki dengeyi iyi kurabilmek ve aile içerisinde yaşanan ve yaşanacak olan dakikaların zevkine varabilmek. Bunun için fazla bir çaba harcamak gerekmez. Biraz yaratıcı olarak, eğlenceyi hayat felsefeniz gibi kabul edip çocuklarınızın eğlence anlayışları ile bütünleştirebilmeli ve günlük monotonluktan sıyrılıp eğlenerek iş üretebilmelisiniz. İşten eve döndüğünüzde, çocuklarınızın sevgi çığlıkları size en güzel melodi gibi gelecek ve onlarla olan birlikteliğiniz ailenizin sevgi çemberini genişletecektir.

Unutulmalıdır ki, en güzel hatıralar en sıkıcı zamanlarda aileyi bir araya getirecek birer tutkal gibidirler!

Kaynakça :
Blau, M.(1996). Family Fun in the 90's. Child, 86-90.

Yeni Örgütsel Yaklaşımlar Işığında Okul Geliştirme

Yrd. Doç. Dr. İrfan ERDOĞAN
İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

Yapısal yaklaşım okul geliştirme örgütün ve çalışanların amaçları, rolleri, teknoloji ve çevre ile olan uyuma dayanırken insan kaynakları yaklaşımı, öncelikle örgütler de bireylerin ihtiyaçlarının iyi karşılanıp karşılanmadığına bakar.

GİRİŞ

Yönetim biliminin bir uygulama alanı olan eğitim yönetiminin gelişmesi için yönetim alanındaki kuramların daha çok incelenmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Çünkü kuram, yöneticiyi gerçeğe götüren en güvenilir araçtır. Uygulama yapabilmek için kuramdan daha iyi bir rehber yoktur (Bursalıoğlu, 1995). Nitekim yönetim uygulamalarının çoğunun temelinde kuramsal düşünceler bulunmaktadır. Bu bağlamda uygulamaların çokluğu ve çeşitliliği, yeterli kuramsal temellerin geliştirilmesine bağlıdır denilebilir. Bu çerçevede aşağıda okul geliştirme uygulamalarına katkıda bulunmak amacıyla iki farklı örgütsel yaklaşım ve bu yaklaşımlar çerçevesinde okul geliştirme uygulamaları anlatılacaktır.

YAPISAL YAKLAŞIM

Her örgüt kendi özelliğini yansıtan farklı yönetim biçimlerine sahiptir. Merkeziyetçi veya daha az merkeziyetçi bir yapı, ileri teknolojik veya daha az teknolojik girdi gibi unsurlar, örgütlerde rastlanabilecek farklılıkların başında gelir. Bazı örgütlerdeki yönetim yapısı merkeziyetçi iken bazıları daha az merkeziyetçidir. Bazı örgütlerde üretim, sıkı bir şekilde kontrol edilirken bazılarında daha az kontrol edilir. Aynı şekilde sahip olunan teknolojik donanım da örgütlerin yapısına göre değişir. Ayrıca bazı örgütlerin amaçları açık ve belirgin iken bazılarının daha soyuttur.

İşte Yapısal Yaklaşım, örgütlerin neden ayrı yapılara sahip olduğuna cevap aramaya çalışır. Örgütlerin yapısal olarak incelenmesi, işletmelerde maksimum verimliliği sağlamak için en uygun yapılanmanın nasıl olması gerektiği üzerinde duran Frederic Taylor'a kadar uzanır. Taylor'a göre işgören makinanın hareketsiz bir parçasıdır ve iyi programlanmadığı zaman verimsizleşir. Bu nedenle işgörenin çok etkili bir şekilde kontrol edilmesi gerekir. Bu düşünceler çerçevesinde Taylor, verimliliğin nasıl artırılacağı ve işgörenlerin nasıl güdümlendirilebileceği sorusu ile ilgilenmiştir (Aydın, 1993). Taylor'dan başka, Henri Fayol ve Luther Gulick de uzmanlaşma, kontrol, otorite ve sorumlulukların dağıtılması gibi konular üzerinde durarak örgütlerin yapısal açıdan incelenmesine esin kaynağı olmuşlardır.

Yapısal yaklaşımın kuramsal açıdan dayandırılacağı bir başka önemli isim Max Weber'dir. İdeal örgüt yapısını kavramlaştırmaya çalışan Weber altı temel boyuta sahip olan bürokrasi modelini geliştirmiştir. Weber'e göre işgörenler arasında iş bölümü, bölümler arası hiyerarşi, performansı idare eden kurallar, işgörenlerin teknik niteliklerine göre seçilmesi, işin kariyer gerektiren bir unsur olarak görülmesi örgütü oluşturan temellerdir (Aydın, 1993).

Yönetim alanının bilimselleşmesinde öncü rol oynayan yukarıdaki teorisyenlerin düşüncelerinin bir uyarlaması sayılabilecek yapısal yaklaşımın temel varsayımlarını, şu şekilde özetleyebiliriz: Örgütler kurulu amaçları başarmak için vardır. Herhangi bir örgüt için amaçlar; çevre, teknoloji ve özellikle işgörenler ile uyuşan bir yapıya sahiptir. Performansın kaynağı uzmanlaşmadır (Bolman ve Deal, 1990). Kurallar ve otorite, kordinasyon ve kontrolün sağlanmasında çok önemli rol oynayan unsurlardır. Örgütün yapısı, sistematik bir şekilde düzenlenebilir ve uygulanabilir. Örgütte problemler genellikle uygun olmayan yapıyı yansıtır ve yeniden yapılanma ve örgütlenme ile çözülebilir (Bolman ve Deal, 1990). Örgütün verimliliğini arttırmak için yapısını verimliliğe elverişli kılmak gerekir (Başararan, 1994, s.139).

Yapının Elementleri

Yapısal yaklaşım, örgütü anlamak için yukarıdaki varsayımları temel alır. Peki bir örgütte yapıyı oluşturan unsurlar nelerdir? Şimdi de bu soruyu cevaplamaya çalışalım. Bir örgütün yapısı dört temel unsur ile açıklanabilir. Bunlar: **Örgütsel düzeyler, amaçlar, roller ve kordinasyondur.**

● **Örgütsel Düzeyler:** Örgütler, iki temel yapısal düzeye sahiptir. Bunlardan ilki olan yönetsel düzey, iş akışının kontrol ve koordine edilmesi, kararların verilmesi, uyumsuzlukların ve çalışma ortamında meydana gelen sorunların çözülmesi ile ilgilidir. Yönetimsel düzeydeki etkinlikler, orta düzey yöneticilerin sorumluluğu altındadır. İkinci düzey olarak kabuledilen teknik düzey ise ham maddeleri ürüne dönüştürmek için ihtiyaç duyulan etkinlikleri yapar. Teknik düzeyin etkinlikleri alt kademe çalışanlarının sorumluluğu altındadır (Parsons, 1960). İşletme türü kurumlarda bu düzeyler arasındaki bağlantılar sıkı ve gergindir. Eğitim kurumlarında ise bu bağlantılar dağınıktır, her bir düzey birbirinden kopuk bir şekilde kendi etkinliklerini yerine getirmeye çalışır

● **Amaçlar:** Amaçlar, arzu edilenlerin kavramsallaştırılmasıdır. Yani örgütün başarmak, üretmek ve ulaşmak istediği hedeflerin ifade edilmesidir. Amaçlar, işletme türü kurumlarda kârlılık ve büyüme gibi somut ve ölçülebilir bir nitelikte iken hizmet üreten okul ve hastane gibi kurumlarda ise daha soyut, karışık ve ölçülmesi zor niteliktedir. Yapısal yaklaşıma göre amaçların niteliği, örgütleri tanıma ve anlamada önemli bir belirleyicidir.

● **Roller:** Örgütte, bireylerin veya birimlerin sahip olduğu roller de örgütün yapısını oluşturan önemli bir unsurdur. Rollerin biçimi örgüt türüne göre farklılık gösterir. Merkeziyetçi bir yönetim yapısına sahip olan örgütlerde roller daha belirgin iken daha az merkeziyetçi örgütlerde ise karmaşıktır (Bolman ve Deal, 1990). Belirgin olan roller, yerine getirilmediği zaman hemen dikkati çekerken belirgin olmayan rollerin işleyip işlemediği kolayca anlaşılabilir. Örgüt büyüdükçe rollerin yapısı daha çok uzmanlığa dayalı bir temele oturur.

● **Koordinasyon:** Örgütlerde yapıyı yansıtan bir başka unsur da koordinasyondur. Koordinasyon, farklılaşma sonucu bağımsızlaşan birimlerin birbirlerine bağlanmaları için gereklidir. Koordinasyonun biçimi organizasyonun tipine göre dikey ve yatay olmak üzere iki şekilde gerçekleşir (Bolman ve Deal, 1990). Merkezi örgütler genellikle dikey kordinasyona sahipken daha az merkeziyetçi örgütler de yatay kordinasyon biçimine sahiptir.

● **Teknoloji:** Örgütlerde çevreden sağlanan girdinin ürüne dönüşmesinde teknoloji çok önemli rol oynar. Teknolojinin örgütün üretkenliği üzerindeki etkisi örgütün yapısıyla yakından ilişkilidir. Rutin ve programlı işlerde teknoloji önemli rol oynar. Diğer taraftan daha az programlı olan eğitim ve öğretim türü etkinliklerde teknoloji, ürün üzerinde aynı etkiye sahip değildir (Bolman ve Deal, 1990).

● **Çevre:** Çevre, örgüte bir taraftan hammadde sağlarken diğer taraftan da örgütün elde ettiği ürünü alır. Bu ilişki okullar için de geçerlidir. Çünkü okullar buldukları bölgelerden öğrencileri alır ve daha sonra mezunlarını çevreye geri sunar. Çevre durağan veya hareketli olabilir. Çevrenin bu özelliği örgütün sahip olması gereken yapıyı etkileyebilir. Örgütlerin hareketli ve belirsiz çevreye sahip olmaları durumunda esnek, uyarlanabilir, daha az bürokratik ve desentralize bir yapıya sahip olmaları gerekir. Bir örgütün tamamı aynı çevreye sahip olmayabilir. Aynı ör-

Bir örgütün yapısı örgütsel düzeyler, amaçlar, roller ve koordinasyon elementlerinden oluşur ve sistematik bir şekilde düzenlenebilir, uygulanabilir.

güt içinde bulunan farklı birimler farklı çevrelere sahip olabilirler. Örgütlerin çevreye bağımlılığı, örgütün büyüklüğüne ve çevrede tek olup olmaması gibi etkenlere bağlı olarak değişebilir. Örgütlerde yapısal değişme, teknolojiye ve çevrenin ihtiyaçlarına ve taleplerine uyum sağlamak üzere gerçekleşir.

Yapısal Yaklaşım Çerçevesinde Okul Geliştirme

Yapısal Yaklaşım'a göre örgütün amaçları, örgütte bulunan bireylerin sahip oldukları roller, teknoloji ve çevre arasında uyum olmalıdır. Bu unsurlar arasında uyum olmadığı zaman örgütte sorunlar oluşur. Bu çerçevede sorunlar yaşayan bir okulda önce saydığımız bu unsurlar arasında uyumsuzlukların belirlenmesi ve sonra da bunlar arasında gerekli olan yapısal uyumun sağlanması gerekir.

Okulların girdisi toplumdan gelmekte, çıktısı da topluma gitmektedir. Bu nedenle okulların amaçlarını saptamak, sadece yöneticilerin tekelinde olmamalıdır (Bursalıoğlu, 1994, s.19). Amaçlar, okul içinde ve dışındaki değerler üzerine kurulmalı ve özellikle hizmet sunduğu kitleye çekici gelmelidir.

Okul, çevresine ve teknolojiye uyum sağlayacak şekilde kurulmalıdır. Okuldaki roller iyi belirlenmeli, sorumluluklar iyi dağıtılmalı, değişik etkinliklerin koordine edilebilmesi için yönetim hiyerarşisi olmalı ve okulla ilgili politikalar ve kurallar açık olmalıdır. Bütün bu yapısal unsurlar bir biriyle uyum içinde olmalıdır. Aksi takdirde okulda sorunlar çıkar.

Okulu geliştirmek isteyen yönetici veya uzman şu soruları araştırabilir: Okulda sorumluluklar nasıl dağıtılmış? Etkinlikler nasıl koordine ediliyor? Okul nasıl bir çevrede işliyor? Yönetici bu sorulardan hareket ederek okulda bulunan sorunları çözmeye çalışır. Yönetici bu sorularla, birden çok kişinin aynı işi yapıp yapmadığını, bazı elamanların veya ünitelerin yapmak üzere çok az veya fazla işe sahip olup olmadığını, üniteler arasındaki bağımlılığın çok sıkı olup olmadığını, bireylerin veya grupların, aşırı otonomiye sahip olup olmadıklarını, örgütte fazla toplantı, kuralların çok fazla, kullanılmayan otoritenin olup olmadığını, yapı, teknoloji ve çevrenin yanlış eşleşip eşleşmediğini belirlemelidir (Bolman ve Deal, 1990). Bir okulda, öğrenci hizmetleri, sağlık hizmetleri, okul aile örgütü, akademik birim gibi farklı örgütsel düzeyler bulunabilir. Bu düzeyler arasındaki bağlantıların niteliği, okulun etkili bir şekilde yönetilmesinde önemli rol oynar. Bu bağlantıların dağınık ve kopuk olması durumunda üretkenlik ve verimlilik düşer.

Verimliliğin yükseltilmesi için işbölümü yapılmalıdır. Her işgören için bir görev tanımı yapılmalı ve yapılacak işler açık bir şekilde belirlenmelidir (Başaran, 1994, s.139). Bir okulda görev ve sorumluluklar yapısının sağlıklı bir biçimde kurulabilmesi için aşağıdaki gibi bir görev tablosu hazırlanabilir (Galbraith, 1973).

G Ö R E V T A B L O S U				
Yapılacak İş	Milli Eğn. Müd.	Müdür	Ögr. Kurulu	Öğretmen
Bütçe Hazırlamak	Onay	Danışma	Bilgilendirme	Bilgilendirme
Okul Kuruluna Rapor	Sorumlu	Danışma	Bilgilendirme	Bilgilendirme
Veli Şikayetlerine Cevap	Bilgilendirme	Danışma	—	Danışma
Programın Hazırlanması	Onay	Sorumlu	Onay	Danışma
Metaryel Hazırlanması	Bilgilendirme	Onay	Danışma	Sorumlu

Her işin en yüksek düzeyde yapılabilmesi için en kestirme yol bulunmalıdır. Her kişiye yapacağı iş için gerekli yetki, yazılı olarak verilmelidir. Yapılan işin değerlendirilmesi için en düşük ve yüksek düzeyde ne kadar iş yapılacağı önceden belirlenmelidir. İşgören saptanan düzeyden daha yüksek verim elde edebilmesi için ödüllendirilmelidir. Buna karşılık saptanan düzeyden daha düşük verim elde etmeyi önlemek için de çeşitli yaptırımlar olmalıdır. Yüksek verimin elde edilmesi için işgörenlerin yakından denetlenmesi gerekir (Başaran, s.139, 1994). Okula alınan yeni elamanların işe uygun olmasına dikkat edilmelidir. Elemanlar işe alındıktan sonra da işe olan uyumlarının geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Okulda etkili bir yapının oluşturulması için okulun örgütsel yapısının yeniden örgütlendirilmesi (reorganizasyon) yoluna başvurulabilir. Reorganizasyon, örgütsel gelişmeyi başarmak için başvurulacak etkili bir yoldur. Ancak yeniden örgütlenme için belirli şartların oluşması gereklidir. Yeniden örgütlenmeye gitmek için çevrede ve teknolojiye belirli değişmelerin gerçekleşmesi, örgütsel büyüme, siyasal değişme, önderlik değişimi gibi zorlayıcı gelişmelerin oluşması gereklidir.

Etkinliklerin rutin, görevlerin ve rollerin belirgin olduğu okullarda yönetsel açıdan merke-

ziyetçi bir yapı, etkinliklerin, görevlerin ve sorumlulukların karmaşık ve belirsiz olduğu okullarda ise daha az merkezizyetçi bir yönetim yapısı kurulmalıdır.

ÖRGÜTÜN İNSANA UYARLANMASI : İNSAN KAYNAKLARI YAKLAŞIMI

İnsan Kaynakları Yaklaşımı, örgütte en temel ve kritik unsurun, insan olduğunu kabul eder. İnsanların becerileri, iç dünyaları, düşünceleri ve enerjisi bir örgütü başarılı veya başarısız kılan unsurlardır. Örgüt, bünyesinde bulunan insanlar için yabancı ve olumsuz bir çevre yaratırsa bu insanın yeteneklerini kullanamamasına yolaçabilir. İnsan, örgütün kendisi için yarattığı ortama göre tavır sergiler. Örgüt sahip olduğu donanımın yeterliliği ölçüsünde bireyleri durağan, heyecansız ve güdüsüz kılabilceği gibi bireyler için enerji verici, heyecan verici ve ödüllendirici bir sisteme de sahip olabilir (Bolman ve Deal, 1990).

İnsan Kaynakları Yaklaşımı'na göre örgüt, bireyin ihtiyaçlarını sağlamak için vardır.

Örgüt ve birey, birbirine ihtiyaç duyar. Örgüt, bireyin sağlayacağı düşüncelere, enerjiye ve yeteneğe ihtiyaç duyarken birey de örgütün sağlayacağı kariyer yapma, kazanma ve çalışma imkanlarına ihtiyaç duyar. Yani işgörenin örgütte sağlayacağı doyum kendisinin varoluş nedenidir (Başaran, s.208, 1982). Örgüt ile birey arasında uyuşma zayıf olursa birisi veya her ikisi bundan olumsuz yönde etkilenir. Örgüt ile birey arasında uyuşma iyi olduğu zaman ise her ikisi de yarar sağlar ve birey anlamlı ve tatminkar çalışma yapabilir.

Örgütün etkililiği için vazgeçilmez olarak görülen bireyin ihtiyaçları neler olabilir şimdi de onun üzerinde duralım. Bireyin ihtiyaçlarının neler olduğunu saptamaya çalışanlar, insanın bir bitki gibi olduğu varsayımından hareket ederler. Bitki nasıl toprağa, havaya ve güneşe ihtiyaç duyarsa, insan da aynı şekilde bu tür fizyolojik gerekliliklere ihtiyaç duyar. Yeterli oksijen, su ve yemek olmadan insanın hayatını sürdürmesi mümkün olamaz.

İnsanın ne tür ihtiyaçlara sahip olduğu Maslow'un geliştirdiği "ihtiyaçlar Teorisi"ne dayanabilir. Maslow, insanın birçok ihtiyacı olduğunu ve bunlardan bazılarının diğerlerinden daha öncelikli olduğunu ileri sürer. Buna göre insan, ihtiyaçlarını aşağıdan yukarı fizyolojik, güvenlik, ait olma yani sevgi, sayılma ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı olmak üzere beş kategoriye yerleştirir. En aşağıdaki ihtiyaçlar doyurulmadığı zaman bireyin davranışlarına egemen olur. Yukarıdaki ihtiyaçlar, bir aşağıdaki ihtiyaçlar doyurulduğu zaman devreye girer.

İnsan Kaynakları Yaklaşımı'na göre örgütlerde eleman sayısı fazla ise bireyler potansiyellerinin altında çalışma durumu ile karşı karşıya kalırlar ve bir süre sonra verimsizleşirler. İnsanın potansiyelinin eksik kullanılması o insanın verimini ve üretkenliğini düşürür. Bu nedenle işgörenlerin kendilerini gerçekleştirmeleri için yaptıkları işin zenginleştirilmesi gerekir. İş zenginleştirme, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, çalışanların ayrıntılı olarak tanımlanmış ve sıralanmış belirli işleri makine gibi yapmalarının eleştirilmesi üzerine yönelen bir anlayış oldu (Açıkalın, 1996, s.26). İş zenginleştirme, birbiriyle dikey olarak ilişkili bir dizi görev ya da işlevin içeriğinin, çalışanların sorumluluk, başarı, zorluk ve büyüme imkanlarını güçlendirmek için yeniden yapılandırılmasıdır (Balci, 1995, s.136). İş zenginleştirme, işin yeniden dizaynı, işin genişletilmesi ve bireylere daha fazla otorite, sorumluluk ve becerilerini daha fazla kullanma imkanı verilerek sağlanabilir. Hackman ve Aldham 'ın (1975) geliştirdikleri teoriye göre, işgörenlerin becerileri ve görev gibi değişkenlerin yanında sahip olduğu otonominin de işgörenlerin güdülenmesinde önemli bir paya sahiptir (Cunningham, 1982, s. 220). Bu durumda iş zenginleştirme, bireyin motivasyonunu geliştirmede, kendine olan saygı ve güveni kazanmasında ve kendini gerçekleştirmesinde önemli bir etkidir (Cunningham, 1982, s. 220).

İnsan Kaynakları Yaklaşımı'na göre çalışanlar, kendilerini etkileyecek olan kararlara katılabilmelidir. Katılımın sağlanması ile işgörenlerin kuruma olan ait olma duygusu, sadakati, verilen kararları benimseme derecesi yükseltebilir. Bu da kurumun gelişmesini sağlar. Ancak katılımdan personelin sürekli olarak her karara katılması anlaşılmalıdır. Karara personelin her durumda katılması katılmaması gibi olumsuz bir durumdur. Bu nedenle katılımın, olması gereken yerlerde ve zamanlarda gerçekleşmesi gerekir (Celep, 1996).

Okulların amaçlarını saptamak sadece yöneticilerin tekelinde olmamalı, okuldaki rol ve sorumluluklar iyi belirlenip, dağıtılmalı, okulla ilgili politika ve kurallar açık olmalıdır.

Bireyi merkeze alan İnsan Kaynakları Yaklaşımı, örgütsel demokrasiyi de örgütün geliştirilmesinde önemli bir unsur olarak görür. Örgütsel demokrasi, işgörenlerin kendisini yönetecek olan yönetim birimlerinin oluşturulmasında inisiyatif sahibi olması, örgütle ilgili yeni politikaların oluşturulması, ücretlerin belirlenmesi gibi konularda etkileme gücüne sahip olması gibi yollarla sağlanabilir. Ayrıca işgöreninin kuruma belirli ölçülerde ortak olması da örgütsel demokrasiinin geliştirilmesinde başvurulabilecek bir yoldur. Örgütsel demokrasiinin gerçekleştirilmesini personelin uzman olmaması olumsuz yönde etkileyebilir. Örgütsel demokrasiinin uygulandığı kurumlarda önceleri düşük olan verimin giderek yükseldiği önesürülmektedir.

İnsan Kaynakları Yaklaşımı ve Okul Geliştirme

İnsan Kaynakları Yaklaşımı çerçevesine göre bir okulu geliştirmek amacıyla yapılacak incelemede önce okulda çalışan personelin ihtiyaçlarının iyi karşınıp karşılanmadığına bakılır. İhtiyaçların karşılanıp karşılanmadığını saptamaya yönelik inceleme bireyin temel ihtiyaçlarından kendi potansiyelini gerçekleştirme ihtiyaçlarına kadar fizyolojik ve psikolojik alanları kapsayacak şekilde geniş bir çerçeve üzerinde odaklaşır. Okulda çalışan elemanların ihtiyaçlarının karşılanmamış olması okulun verimsiz olmasına gösterilebilecek ilk nedendir. Bu çerçevede okulun geliştirilmesi için karşılanmayan insan ihtiyaçlarının giderilmesi gerekir. Ayrıca çalışanların potansiyellerinin altında iş yapması durumunda yaptıkları işin yeniden düzenlenmesi yoluyla zenginleştirilmesi gerekir. Çalışanların okulda alınan kararlara etkin bir şekilde katılmaları ve okulun yönetim yapısının demokratikleştirilmesi de okulun geliştirilmesi için atılacak adımlardır.

İş Zenginleştirme: Okullarda çalışan elemanların potansiyellerinin altında çalışmaları önemli bir sorundur. Aşırı yapılandırılmış görevlendirmeler özellikle öğretimle uğraşan bireylerin iş tatminlerini ve meslekte ilerlemek için güdülenmelerini azaltabilir. Potansiyellerinin altında çalışma durumu ile karşı karşıya kalan bireyler, bir süre sonra klasikleşme ve verimsizleşme sorunu ile karşı karşıya kalabilirler. Bu durumda bireyler, yaptıkları işlerin daha da zenginleştirilmesi yoluyla daha verimli hale gelebilirler. İş zenginleştirme; yapılan işlerin içeriğinin, çalışanların sorumluluklarının geliştirilmesi için yeniden yapılandırılması yoluyla gerçekleşebilir. Ayrıca, okulda çalışan bireylere daha fazla otorite, sorumluluk, becerilerini daha fazla kullanma imkanı verilerek de iş zenginleştirilebilir. İşin zenginleştirilmesi, bireyin ve kurumun üretkenliğini artıran bir etken olarak görülebileceği gibi bireyin özellikle motivasyonunu, kendine olan saygı ve güvenini ve kendini gerçekleştirmesini sağlayıcı bir etken olarak da görülebilir.

Katılımcı Yönetim: Okulda çalışan bireyler, kendilerini etkileyecek olan kararlara katılabilmelidir. Katılımın sağlanması ile bireyler kendilerini okula daha fazla ait hissederler ve alınan kararları daha fazla benimseyebilirler. Karara katılım yoluyla çalışanların morali ve verimliliğinde yükselmeler gerçekleşebilir.

Örgütsel Demokrasi: Okulda örgütsel demokrasiinin gelişmiş olması da okulun geliştirilmesinde önemli bir unsurdur. Örgütsel demokrasi, personelin kendisini yönetecek olan yönetim birimlerinin oluşturulmasında inisiyatif sahibi olması ve örgütle ilgili yeni politikaların tayini gibi konularda etkileme gücüne sahip olması ile sağlanabilir. Örgütsel demokrasi personelin uzman olmaması durumunda etkisiz olabilir.

Sonuç

Bu makalede anlatılan örgüt geliştirme yaklaşımlarına göre bir kurumda yaşanan sorunun tanımı, farklı perspektiflerde yapılırken farklı çözümlere ulaşılabilir. Örneğin bir okulun öğretmenleri arasında ayrılma sorunu yaşandığını varsayalım. Bu sorunu, yapısal yaklaşımı temel alan bir okul yöneticisi, kurumda sorumlulukların birbirine karışıp karışmadığına, kurumun amaçları ile öğretmenlerin amaçlarının iyi uyuşup uyuşmadığına bakarak tanımlamaya çalışır ve çözmek için de okulun amaçlarının ve yapısının birbiriyle uyuşacak biçimde yeniden kurulmasını önerebilir. İnsan Kaynakları Yaklaşımı'na göre ise öğretmenlerin ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığına, karara katılımın olup olmadığına bakarak sorunu tanımlamaya çalışır ve ihtiyaçların karşılanması, işin zenginleştirilmesi ve örgütsel demokrasiinin sağlanması gibi öneriler sunar.

YAYINLAR

Prof. Dr. Yahya AKYÜZ

Ankara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi

Kültür Koleji Eğitim Vakfı, yeni iki yayınıyla eğitimimize katkıda bulunmaktadır. Bu yayınlar 13 - 16 Mayıs 1996 tarihleri arasında Ankara'da toplanan 15. Millî Eğitim Şurası'nda Millî Eğitim Bakanlığı ve eğitimcilerin de bilgisine sunulmuştur.

EĞİTİMİMİZE BAKIŞLAR - 1

Kültür Koleji Eğitim Vakfı'nın bu başlık altında yayınladığı birinci eserde dokuz eğitimcinin yazıları bulunmaktadır. Bu eser, birkaç kitaptan oluşacak bir dizinin ilk eseridir. Eser hazırlanırken, eğitimcilerimizin kendi alanlarındaki bir temel sorunu belirleme, açıklama ve bu sorunun çözümü için öneriler getirme ilkesi esas alınmıştır. Bu şekilde, birkaç kitaptan oluşacak bu dizi içinde hemen tüm eğitimcilerimizin araştırma ve görüşlerine yer verilerek ülkemizin eğitim sorunları ve bu sorunlara çözüm önerileri ortaya konacaktır.

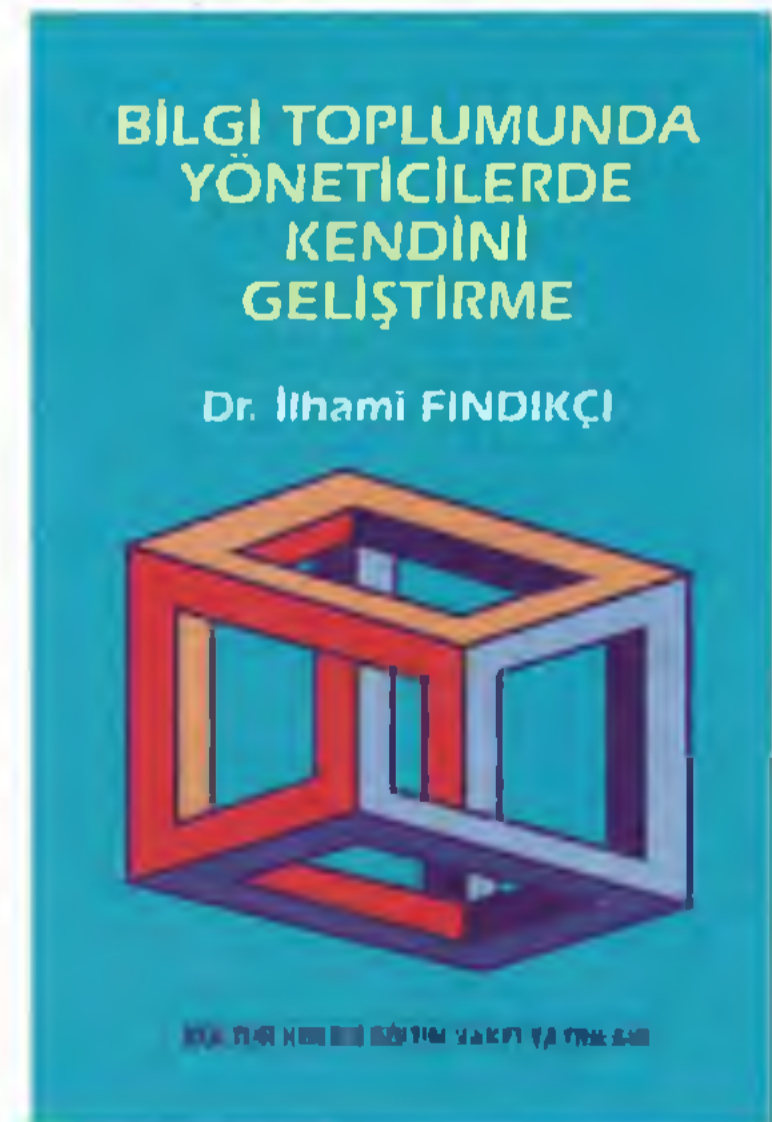
Bu ilk kitapta yer alan bazı konular şunlardır: Eğitim Tarihimizden bugün için çıkarılması gereken dersler. Üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar. Yükseköğretim. Öğretmenlerin istihdam sorunları. Eğitim yöneticilerinin kendilerini geliştirmeleri. Öğrencilerin yönlendirilmeleri ve psikolojik testler. Yaratıcılık eğitimi.

Dr. İlhami FINDIKÇI

Bilgi Toplumunda Yöneticilerde Kendini Geliştirme

Davranış bilimleri ve eğitim alanında Doktora yapan İlhami FINDIKÇI'nın bu eseri hem teorik hem uygulamalı bir araştırmadır. Bu eser, "bilgi toplumu" haline gelen günümüz toplumunda okul yöneticilerinin kendilerini geliştirmeleri gereği ve bunun nasıl başarılacağı üzerinde durmaktadır. Okul yöneticilerimizin, özellikle yayın yetersizliği nedeniyle kendilerini geliştirmedeki eksiklikleri düşünüldüğünde, bu eserin onlara ne kadar yararlı olacağı anlaşılır. Dr. FINDIKÇI bu araştırması ile, hızlı bilgi artışının giderek daha önemle yaşandığı günümüzde, bu gelişmelerin gerektirdiği eğitim yöneticisi tipinin nasıl olması gerektiğini tartışmakta ve eğitim yöneticilerine çok yararlanacakları bilgiler sunmaktadır.

Özetle, Kültür Koleji Eğitim Vakfı'nın bu iki eseri eğitim düşüncemize çok yararlı ve somut katkılar getirecek niteliktedir.

kultur@ibm.net

ÜLKER

Her çeşidinde ayrı bir lezzet

ATA'ları ve tüm BİSKÜVİ çeşitleri
567 68 00 (20 Hat) Telex: 22985 ug

